

KØBENHAVNS BYRET DOM

afsagt den 21. oktober 2025

Sag BS-35600/2024-KBH

Boet efter Sagsøger 1
(advokat Mads Krøger Pramming)

og

Sagsøger 2
(advokat Mads Krøger Pramming)

mod

Social- og Boligministeriet
(Kammeradvokaten v/ advokat Sune Fugleholm)

Denne afgørelse er truffet af Dommer.

Sagens baggrund og parternes påstande

Retten har modtaget sagen den 15. juli 2024.

Sagens hovedspørgsmål er, om Sagsøger 1 og Sagsøger 2's menneskerettigheder er blevet krænket, da de som børn og unge var anbragt under den tidligere Åndssvageforsorg.

Sagsøgerne, Sagsøger 2 og boet efter Sagsøger 1, og har nedlagt påstand om, at sagsøgte, Social- og Boligministeriet, til hver af sagsøgerne skal betale 300.000 kr. med tillæg af rente fra sagens anlæg til betaling sker.

Sagsøgte, Social- og Boligministeriet, har nedlagt påstand om frifindelse

Sagsøgerne har fri proces til den del af sagens omkostninger, som overstiger retshjælpsdækningernes maksimum.

Forklaringer

Sagsøger 2 har forklaret blandt andet, at hun godt kan huske, at hun boede på Anstalt 1, og det var ikke rart, for hun fik mange klø. Det skete f.eks., hvis hun ikke spiste sin grød. En gang fik hun halv rå kartofler, som hun ikke ville spise, og så fik hun ingen mad den dag. Engang hvor hun skulle i bad, tog en af de mandlige medarbejdere hendes bukser af, men en kvindelig medarbejder kom til og standsede episoden.

Mens hun boede på Anstalt 1, blev hun en gang låst inde alene i en celle, hvor hun opholdt sig i otte dage, fordi hun og to andre piger var stukket af, og hun fik skylden for det. Hun lå på gulvet i cellen. Det er sket den ene gang, at hun er blevet låst inde.

Hun kan godt huske, at hun blev kørt til Vejle Sygehus, hvor hun blev opereret og steriliseret. Hun havde ikke på forhånd fået at vide, at det var det, der skulle ske.

Senere kom hun til Anstalt 2. Hun husker, at det var bedre at være på Anstalt 2 end på Anstalt 1, da hun havde mere frihed der end i Anstalt 1, blandt andet måtte hun gerne gå rundt på øen. Hun kan huske, at hun en enkelt gang fik klø, mens hun var på Anstalt 2. Hun har aldrig været låst inde i ”kradserummet” på Anstalt 2. Da hendes far døde, fik hun ikke sagt farvel til ham. Han havde dif-teri, og der var smitterisiko.

Hun har ikke været udsat for andre seksuelle overgreb end det ovenfor omtalte i baderummet i Anstalt 1. Hun husker ikke, at hun har søgt om re-operation, men når livmoderen er fjernet, kan det ikke ændres. Hun husker ikke undskyldningen fra ministeren, men hun har fået fortalt, at hun var til stede ved den pågældende lejlighed.

Vidne 1 har forklaret blandt andet, at hun er uddannet journalist og har arbejdet som sådan i mange år, men nu er hun pensionist. På et tidspunkt ledte hun efter kvinder, der havde været anbragt på Anstalt 2, og hun fandt to kvinder, og det var blandt andre Sagsøger 2. Vidnet og Sagsøger 2 har besøgt Anstalt 2 sammen flere gange, og vidnet har skrevet artikler i blandt andet Familie Journalen om disse besøg. Senere udviklede hun og Sagsøger 2 et venskab, og hun hjælper stadig Sagsøger 2. De var med ved den lejlighed, hvor ministeren gav en undskyldning til de kvinder, der havde været anbragt på Anstalt 2

Omkring 2021 fik de hos Rigsarkivet indsigt i dokumenter vedrørende Sagsøger 2. Oplysningerne slog benene væk under Sagsøger 2, som ikke havde vidst, hvorfor hun var blevet anbragt på Anstalt 1 og på Anstalt 2. Sagsøger 2 var bange for Anstalt 1 og Anstalt 2, og derfor tog de på udflugt til disse steder.

Vidnet har skrevet flere artikler om Sagsøger 2, men vidnet har ikke skrevet alt, hvad hun ved, om Sagsøger 2. Sagsøger 2 har fortalt vidnet, at hun fik klø af medarbejderne på anstalterne. Det var ikke så slemt for Sagsøger 2 at være på Anstalt 2, for der var øget frihed i forhold til Anstalt 1.

Vidne 2 har forklaret blandt andet, at hun i Sverige har været ”personligt ombud” for Sagsøger 1, som hun kender under navnet Navn. ”Personligt ombud” betyder, at vidnet, der er kommunalt ansat, har været støtteperson for Sagsøger 1. Det er personer med psykisk funktionsnedsættelse gennem lang tid, som i Sverige kan få tildelt et ”personligt ombud”. Vidnet blev ombud for Sagsøger 1 efter ansøgning. Sagsøger 1 havde fundet vidnet via Social-forvaltningen, og vidnet påtog sig at hjælpe Sagsøger 1, da hun lå inden for mål-gruppen for vidnets arbejde.

Vidnet mødte Sagsøger 1 første gang i 2002, og vidnet har varetaget Sagsøger 1's kontakt med de danske myndigheder. Sagsøger 1 følte sig krænket af den danske stat, og vidnets opgave var at hjælpe hende med at indhente oplysninger og skrive henvendelser til myndighederne. Det udviklede sig senere til et venskab mellem vidnet og Sagsøger 1. Sagsøger 1 bestemte, hvad vidnet skulle foretage sig, og vidnets opgave var at sikre, at Sagsøger 1's stemme blev hørt. Vidnet havde tavshedspligt og ingen dokumentationspligt. Sagsøger 1 fortalte, at hun skam-mede sig over det, der var sket med hende, da hun var barn og ung i Danmark. Hun fortalte blandt andet, at hun var blevet fjernet fra sin forældre, og at hun og hendes søskende var blevet placeret forskellige steder. Det viste sig efterfølgende, at hendes lillebror havde boet på det samme børnehjem som hun selv, men ingen af dem vidste det, mens de var der. Da Sagsøger 1 læste sine journaler, sagde hun, at der var mange oplysninger, som ikke passede.

Mens Sagsøger 1 var anbragt på Anstalt 1, blev hun opereret og steriliseret på et sygehus. Det skete, da hun var 18 år gammel. Sagsøger 1 troede, at hun skulle have fjernet blindtarmen, og hun blev først efterfølgende klar over, at hun var blevet steriliseret.

Sagsøger 1 har fortalt, at hun blev låst inde og holdt isoleret både i Anstalt 1 og på Anstalt 2. Vidnet og Sagsøger 1 har sammen besøgt Anstalt 2 to gange. De gik rundt på øen, mens Sagsøger 1 fortalte om sin tid der. Sagsøger 1 viste vidnet rummet, hvor hun var blevet låst inde og spændt fast. Sagsøger 1 var meget påvirket af op-

holdene på Anstalt 1 og på Anstalt 2, og hun har været indlagt på psykiatrisk afdeling flere gange med depression.

Tvangssterilisationen havde medført, at Sagsøger 1 var blevet meget ked af det, og at hun var kommet på førtidspension. Sagsøger 1 har klaret sit liv uden hjælp, og hun har aldrig forstået, hvorfor hun blev anbragt, og hvorfor hun blev tvangssteriliseret, og det plagede hende.

Sagsøger 1 blev gift med en svensk mand og flyttede til Sverige, men bortset fra manden var der ingen i Sverige, der fik noget at vide om Sagsøger 1'sfortid og tvangssterilisationen. Manden døde i 2006, og efter det tidspunkt begyndte vidnet og Sagsøger 1 at tale om det, der var sket. Sagsøger 1 havde muligvis skrevet til sagsøgte, før vidnet gjorde det, men der var ikke rigtig sket noget. I 2010 skrev Sagsøger 1 til medierne. Sagsøger 1 havde set meget frem til denne retssag og til undskyldningen fra ministeren og erstatningen. Det har været en stor sorg for Sagsøger 1, at hun var blevet anbragt og tvangssteriliseret.

Vidne 3 har forklaret blandt andet, at hun er uddannet folkeskolelærer, og fra 1976-1988 var hun leder af skolen på Vej i By 1. I 1988 blev hun ansat som lektor på Skole, og i perioden 1995-2000 var hun professor på Universitet. Hun har skrevet fem bøger om Åndssvage-forsorgens historie, og hun har særligt forsket i og skrevet om de to ø-anstalter, Anstalt 3 og Anstalt 2.

Kvinderne på Anstalt 2 befandt sig i en gråzone imellem at blive opfattet som syge og som farlige fangere. Fangebilledet var fremtrædende på Anstalt 2, da der ikke skulle ret meget til, før kvinderne blev straffet. De blev for eksempel straf-fet for at svare igen. Mændene, der arbejdede på fyret, hjalp til, når de kvinde-lige medarbejdere ikke selv kunne håndtere de anbragte kvinder. Kvinderne blev nogle gange behandlet med beroligende indsprøjtninger, men det er uklart, om der var tale om behandling eller straf. Man blev ved med at give de beroligende indsprøjtninger også efter, at overlægen havde frarådet denne form for behandling. Vidnet har i arkiverne fundet de indberetninger af straf, som man ser i ekstrakten side 580 ff. Det var de samme straffe, som gik igen. Det blev bare ved og ved. Man kan se af referatet af overlægemødet i København den 12. januar 1959, at de ansvarlige overlæger ikke var enige. Nogle af dem mente, at der var tale om tidsubestemt straf, og at der ingen behandling foregik.

Vidnet arbejdede i Åndssvageforsorgen i 1960'erne, hvor hun blandt andet be-søgte Ebberødgård, hvor de anbragte var spændt fast. Vidnet har også været på Anstalt 1, mens der var anbragte der. Der var megen vold i den tid, og der er ingen tvivl om, at de anbragte er blevet udsat for en hårdhændet behand-ling på Anstalt 1 og på Anstalt 2, herunder med fastspænding.

Vidne 4 har forklaret blandt andet, at hun er historiker, forfatter og leder af Museum. Hun har været en del af den gruppe, som har ud-arbejdet den historiske udredning vedrørende børn, unge og voksne anbragt i særforsorgens institutioner i perioden 1933-1980. Socialministeriet havde på vegne af regeringen givet dem i opdrag at undersøge, om der i den nævnte pe-riode - mens staten havde ansvaret for særforsorgen - var sket svigt og over-greb. Vidnet og de andre i gruppen indhentede et omfattende kildemateriale fra Rigsarkivet og interviewede 80 tidligere anbragte samt nogle tidligere medar-bejdere. Undersøgelsen har blandt andet vist, at der i en del tilfælde fandt vol-delige overgreb sted over for de anbragte på særforsorgens institutioner. Der var også eksempler på grov vold på trods af, at det ikke var tilladt at anvende vold mod de anbragte. Vidnet har set skriftlige klager fra både anbragte og deres pårørende. Det var mest i Åndssvageforsorgen, at der blev brugt vold, og mindre i de andre grene af forsorgen. Der var tale om daglig og udbredt vold og på Anstalt 1 har man set, at overlægen negligerede klager over vold mod de anbragte, herunder også klager fra ansatte. Vidnet har hørt om ek-sempler på seksuelle overgreb, både begået af ansatte mod anbragte eller af an-bragte mod anbragte. Vidnet har set klager og politianmeldelser og hørt mundt-lige vidnesbyrd, men der er et stort mørketal, for det var tabubelagt og trauma-tisk for de anbragte at tale om overgrebene. Der foregik en udstrakt brug af tvangsforanstaltninger i form af fiksering, isolering og medicinering, som ikke havde et behandlingsmæssigt øjemed, men tværtimod havde karakter af sank-tion. Dette var meget hyppigt brugt, selvom ministeriet havde udtalt, at det var i strid med lovgivningen.

Der var store pladsproblemer på institutionerne, og disse problemer blev værre med tiden, da flere og flere blev anbragt. Problemet eksisterede til helt op i be-gyndelsen af 1960'erne. Et tilsyn havde ansvaret for forholdene på anstalterne, men tilsynet gik mest op i driften og ikke i, hvordan det var at være anbragt på stederne. Tidligere medarbejdere har fortalt, at de var kommet til anstalterne som nyuddannede, og at de var blevet chokerede over, at de anbragte blev fastspændt og behandlet som dyr. Dette både i 50'erne og 60'erne. Tidligere me-darbejdere har genfortalt historier, som ældre kollegaer har fortalt dem om for-holdene i 1950'erne.

Vidnet har mødt Sagsøger 1, som hun kender under navnet Navn, flere gange. Sagsøger 1 har besøgt vidnets museum i Svendborg, og hun har fortalt, at hun på Anstalt 2 blev spærret inde og fikseret. Hun fortalte om en dør uden håndtag på indersiden og med slagmærker på indersiden. I forbindelse med fikseringen fik Sagsøger 1 en beroligende indsprøjtning. Sagsøger 1 fortalte også om en forstander, der havde fastholdt og fikseret hende og givet hende en lussing.

Vidnet har mødt Sagsøger 2 flere gange blandt andet i Svendborg. Sagsøger 2 har fortalt vidnet, at hun også huskede rummet med døren uden håndtag på indersiden, men hun kunne ikke fortælle så meget. Hun fortalte dog, at hun havde fået lussinger, at hun var blevet revet i håret, og at hun var blevet sparket og slået med genstande. Disse forhold var en sædvanlig del af hverdagen i Åndssvageforsorgen.

Parternes synspunkter

Sagsøger 2 og boet efter Sagsøger 1 (Sagsøger 1 er herefter omtalt som Navn) og har i deres påstandsdokument anført følgende til støtte for påstanden:

”... Det gøres overordnet gældende, at Social- og Boligministeriet (ved det da-værende Socialministerium) har krænket Sagsøger 1 og Sagsøger 2's ret til ikke at blive udsat for umenneskelig og nedværdigende behandling efter Den Europæiske Menneskerettighedskonventions (EMRK) artikel 3 gennem de-res anbringelser i åndssvageforsorgen, hvor de var udsat for massivt omsorgs-svigt, isolation, tvangsmedicinering, vold og tvangssterilisation.

Ansvarsgrundlaget og den særlige beskyttelse af sårbare personer EMRK forpligter den danske stat til at overholde konventionens bestemmelser og ikke gøre indgreb i individets rettigheder efter konventionen, medmindre betingelserne herfor er opfyldt.

Statens ansvar omfatter handlinger og forsømmelser fra enhver offentlig myndighed, jf. fx Kurt Nielsen mod Danmark (33488/96), præmis 25 samt Glass mod Det Forenede Kongerige (61827/00), præmis 71 og G.M. m.fl. mod Moldova, (44394/15), præmis 130.

Staten er ansvarlig for handlinger og forsømmelser begået af offentligt ansatte som led i deres ansættelse, også selvom de ansatte har overskredet deres beføjelser. Der skal i den forbindelse ske identifikation mellem den statsansattes handlinger/undladelser som led i ansættelsen og statens handlinger/undladelser, jf. fx A. mod Frankrig (14838/89), præmis 36.

Hvis staten uddelegerer traditionelle myndighedsopgaver til private, vil staten også være ansvarlig for den private parts handlinger og forsømmelser i så henseende, jf. fx Elo Rytters, Individets Grundlæggende Rettigheder, 4. udgave (2021), Djøf Forlag, side 38.

Der gælder efter dansk ret en objektiv ansvarsnorm for brud på EMRK, jf. fx U.2017.2929 H, U.2017.3272 Ø (og fx Nielsen og Ehlers i Juristen nr. 4, 2018, side 111 ff.). Det er af den grund ikke en forudsætning for et ansvar, at den danske stat har handlet i strid med danske regler på området. Hvis der konstateres en krænkelse af menneskerettighederne, ifald den danske stat således ansvar, uanset om krænkelsen efter danske regler kan tilregnes staten eller ej.

Efter EMDs praksis nyder børn en særlig beskyttelse, da børn udgør en særlig sårbar persongruppe, jf. blandt andet EMDs storkammerafgørelse i O'Keefe m.fl. mod Irland (35810/09).

Den særlige beskyttelse af børn indebærer blandt andet, at myndighederne har en særlig pligt til at undersøge alle indberetninger om mistanke om vold mod børn, jf. M og M mod Kroatien (10161/13), præmis 146, og at myndighedernes tilsynspligt skærpes, da børn ofte kan tøve med at fortælle om overgreb eller med at beskrive overgrebene, jf.

C.A.S. og C.S. mod Rumænien (26692/05), præmis 78 og 81.

Den positive forpligtelse til at beskytte børn mod overgreb gør sig i særlig grad gældende på skoler og øvrige offentlige institutioner. Dette fremgår fx af O'Keefe mod Irland (35810/09), præmis 145:

The Court's case-law makes it clear that the positive obligation of protection assumes particular importance in the context of the provision of an important public service such as primary education, school authorities being obliged to protect the health and well-being of pupils and, in particular, of young children who are especially vulnerable and are under the exclusive control of those authorities [...]

EMD konkluderer på den baggrund, at staterne efter artikel 3 er forpligtet til at føre tilsyn med børn i blandt andet skoler, jf. præmis 145:

In sum, having regard to the fundamental nature of the rights guaranteed by Article 3 and the particularly vulnerable nature of children, it is an inherent obligation of government to ensure their protection from ill-treatment, especially in a primary-education context, through the adoption, as necessary, of special measures and safeguards.

Det gøres gældende, at dette i særlig grad gælder for børn, som er anbragte i statens varetægt, og hvor den fulde omsorgsforpligtelse for barnet påhviler staten.

Det er ikke alene børn, der nyder en særlig beskyttelse efter EMRK artikel 3. Der gælder også en særlig beskyttelse af andre sårbare persongrupper, som er i statens varetægt, herunder personer med et mentalt handicap, jf. G.M. m.fl. mod Moldova (44394/15), præmis 112:

[...] the Court finds that States have a heightened duty of protection towards persons with intellectual disabilities who, like the applicants in the present case, have been placed in the care of a public institution which is responsible for ensuring their safety and well-being, have no family, have not been deprived of their legal capacity and have no legal representative, and who are therefore in a particularly vulnerable situation [...]

EMD udtalte videre i G.M. m.fl. mod Moldova (44394/15), præmis 112, at dette særligt gælder, når det kommer til beskyttelsen af sårbare personers reproduktive rettigheder:

This is all the more so in respect of the protection of their reproductive rights.

Den særlige beskyttelse af børn og personer med mentalt handicap be-tyder, at tærsklen for, hvornår der er sket en krænkelse efter EMRK 3 sænkes, og at statens positive forpligtelser efter artikel 3 skærpes, jf. fx G.M. m.fl. mod Moldova (44394/15) og O’Keeffe mod Irland (35810/09).

Ved afgørelsen af nærværende sag, skal det derfor tillægges vægt, at Sagsøger 1 og Sagsøger 2 blev anbragt i åndssvageforsorgen, da de var henholdsvis 14 og 10 år gamle og dermed var børn en stor del af den tid, hvor de var anbragt og udsat for overgreb. Hertil kommer, at de var anbragt på institutioner for personer med mentale handicap, og blev behandlet som personer, der ikke var i stand til at varetage sig selv. Uanset, om Sagsøger 1 og Sagsøger 2 reelt var ude af stand til at tage vare på sig selv – medfører den komplette myndigheds-kontrol og frihedsberøvelse, som de begge var underlagt på Anstalt 1 og Anstalt 2 – en særlig sårbarhed og umyndiggørelse, som reglerne i EMRK også skal fortolkes i lyset af.

Sagsøgerne har været udsat for umenneskelig og nedværdigende be-handling omfattet af EMRK artikel 3 begået af statsansatte (den nega-tive forpligtelse) Sagsøger 2 og Sagsøger 1 var under deres anbringelser i åndssvageforsorgen udsat for en lang række forhold, der hver især og samlet set udgjorde umenneskelig og nedværdigende behandling i strid med EMRK artikel 3.

Det følger af EMRK artikel 3, at ingen må underkastes tortur og ej heller umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf. Artikel 3 in-deholder en negativ forpligtelse for staterne og er udtryk for et absolut forbud mod, at stater udsætter sine borgere for tortur, umenneskelig el-ler nedværdigende behandling.

Forbuddet i artikel 3 gælder uanset hvor tungtvejende de hensyn er, som kunne tale for brug af tortur, umenneskelig og nedværdigende be-handling, jf. fx Gäfgen mod Tyskland (22978/05), som omtales nærmere i gennemgangen af EMD’s praksis i Elo Rytters, Individets Grundlæg-gende Rettigheder, 4. udgave (2021), Djøf Forlag, side 129-132.

For at falde inden for anvendelsesområdet af EMRK artikel 3 skal en krænkende handling overstige et vist minimum af intensitet, jf. blandt andet Labita mod Italien (26772/95), præmis 119. Vurderingen af, om statens handlinger over for en borger falder ind under artikel 3, tager udgangspunkt i sagens samlede omstændigheder, herunder varighe-den, de fysiske og psykiske følger samt borgerens køn, alder og mentale tilstand.

Tvangssterilisation

Gennemførelsen af medicinsk behandling uden tilstrækkeligt samtykke fra patienten kan udgøre en krænkelse af borgerens fysiske integritet og dermed af artikel EMRK artikel 3, medmindre det er nødvendigt for at

redde patientens liv førlighed, eller helbred i øvrigt, jf. V.C. mod Slo-vakiet (18968/07), præmis 105, Pretty mod Det Forenede Kongerige (2346/02), præmis 63 og 65, Glass mod Det Forenede Kongerige (61827/00), præmis 82-83.

Det følger heraf, at gennemførelse af tvangssterilisation udgør en krænkelse af EMRK artikel 3, jf. fx N.B. mod Slovakiet (29518/10), præmis 74-82, hvor en 17 årig blev tvangssteriliseret uden tilstrækkeligt informeret samtykke og uden samtykke fra forældremyndighedsindehaveren. Der kan også henvises til I.G. m.fl. mod Slovakiet (15966/04) som omhandlede sterilisation af romakvinder uden et gyldigt informeret samtykke og til G.M. m.fl. mod Moldova (44394/15), som omhandlede tvungne aborter og tvangssterilisation af kvinder med mentale handicap.

Sagsøger 2 blev steriliseret på Vejle Sygehus den Dato 1 1950 og Sagsøger 1 blev steriliseret på vejle Sygehus den Dato 2 1948.

Begrundelsen for steriliseringen af Sagsøger 2 var, at ”hun ikke [ville] egne sig til at opdrage børn”, ”ikke [ville] være i stand til at forsørge dem på forsvarlig vis”, at hun var ”uden seksuelle hæmninger” og at hun ”let ville udsætte sig for at blive gravid” (E 275).

Begrundelsen for steriliseringen af Sagsøger 1 var, at ”hun under friere forhold vil være stærkt udsat for at blive besvangret, da hun alle-rede her har udvist betydelig Interesse for de mandlige

Alumner, og hun er ude af Stand til at opdrage eller forsørge Børn, lige-som der er en overordentlig stor Sandsynlighed for, at evt. Afkom vil blive underlødigt paa Grund af den svære arvelige Belastning i hendes slægt” (E 720).

Både Sagsøger 2 og Sagsøger 1 har forklaret, at de ikke samtykkede til sterilisationen. Sagsøger 1 har fortalt, at hun strit-tede i mod, men blev givet beroligende medicin. Først da hun kom til-bage til anstalten fandt hun ud af, at hun var blevet steriliseret (E 942).

Det gøres på den baggrund gældende, at sterilisering ikke var et nød-vendigt medicinsk indgreb for at redde hverken Sagsøger 1 eller Sagsøger 2's liv, førlighed eller helbred i øvrigt, og at der ikke blev indhentet et tilstrækkeligt informeret samtykke forud for indgrebet.

Fiksering og isolation

Fiksering af en frihedsberøvet til en seng eller lignende, udgør en krænkelse af EMRK artikel 3, hvis indgrebet ikke er konkret nødvendigt, eller ikke ledsages af processuelle retsgarantier jf. Julin mod Estland (16563/08 m.fl.), præmis 123-125. Bæltefiksering eller anden form for fastspænding må aldrig bruges som en straf, men skal være nødvendigt for at forhindre den pågældende i at forvolde skade på sig selv eller andre, jf. Julin mod Estland (16563/08 m.fl.), præmis 127.

Tilsvarende gælder i forhold til anvendelse af isolation som en straf-fesanktion. Hvis isolationen anvendes som straf uden tilstrækkelig me-dicinsk- eller sikkerhedsmæssig begrundelse vil isolationen stride mod artikel 3, jf. Herczegfalcy mod Østrig (10533/83) præmis 82. I denne sag udtalte EMD tillige, at den underlegenhed og magtesløshed, som typisk kendetegner patienter indespærret på psykiatriske institutioner, kræver øget vagtsomhed ved vurderingen af, om konventionen er overholdt.

Både Sagsøger 1 og Sagsøger 2 har fortalt, at de af flere om-gange er blevet sat i ”cellen” (på Anstalt 1) og i ”kradse-rummet” (på Anstalt 2) og at tvangsforanstaltningerne som tvangsisole-ring og -fiksering jævnligt blev brugt som afstraffelsesmetode, hvis de fx var næsvise, bandende, kom i klammeri med de andre piger eller stak af fra en plejefamilie.

Af uddrag fra Sagsøger 1's journal (E 928-929), fremgår, at hun på Anstalt 2 i 1951 blev sat i isolation i en celle i flere dage og fikseret med bælte og remme, fordi hun var næsvis og gik en tur på øen.

I overensstemmelse hermed fremgår følgende af den historiske udred-ning vedrørende børn, unge og voksne anbragt i særforborgens institu-tioner 1933-1980 (E 1337-1338):

”Vi viser, at anbringelserne i åndssvageforsorgen omfattede udstrakt brug af tvangsforanstaltninger i form af fiksering, isolering og medicinering i forbindelse med forsorgsudøvelsen, og vi kan se, at det i nogle tilfælde havde karakter af sanktion, hvilket ikke var tilladt i henhold til de gældende regler, mens de i an-dre tilfælde blev begrundet som en konsekvens af åndssvageforsorgens dårlige pladsforhold og overfyldte afdelinger” .

Det gøres på den baggrund gældende, at de tvangsforanstaltningerne i form af fiksering og isolation, der blev iværksat overfor Sagsøger 2 og Sagsøger 1 hverken var medicinsk nødvendige eller nød-vendige af sikkerhedsmæssige årsager, og derfor var i strid med EMRK artikel 3.

Fysisk og psykisk vold og seksuelle overgreb begået af statsansatte En handling kan falde ind under EMRK artikel 3, hvis den ydmyger el-ler udsætter en borger for nedværdigende behandling og eller viser manglende respekt for eller mindsker borgerens menneskelige værdig-hed eller fremkalder følelser af frygt, angst eller mindreværd, der er i stand til at bryde en persons moralske og fysiske modstand, jf. Bouyid mod Belgien (23380/09), præmis 87 og Julin mod Estland (16563/08 mfl., præmis 119). I Bouyid mod Belgien var det forhold, at en mindreårig i statens varetægt blev tildelt en lussing af en politibetjent tilstrækkeligt til at udgøre en krænkelse af EMRK artikel 3.

Både Sagsøger 2 og Sagsøger 1 har fortalt, at de på såvel Anstalt 1 som Anstalt 2 fik øretæver og blev slået med forskellige redskaber af personalet, hvis de gjorde noget, de ikke måtte. Vold og trusler om vold

blev brugt som straf, hvilket ikke var tilladt – hverken efter de dagældende danske regler eller efter folkeretten.

Der er veldokumenteret, at de disciplinære afstraffelser, sagsøgerne var udsat for under deres anbringelser i Sær- og Åndssvageforsorgen ikke var konkret nødvendige og gik klart videre end, hvad der var tilladt efter både de dagældende danske regler og folkeretten. Der henvises i den forbindelse til den historiske udredning (E 1337-1338), hvor følgende konkluderes:

”[d]et var ikke tilladt at anvende vold mod de anbragte. Vi viser imidlertid, at der i en del tilfælde fandt voldelige overgreb sted for de anbragte på særforso-rgens institutioner på tværs af forso-rgsgrenene. Det omfatter såvel ansattes brug af vold såvel som vold mellem anbragte. Det gjorde sig særligt gældende i ånds-svageforsorgen. Her er der flere forhold, der peger på, at vold var en konstant problematik i hele undersøgelsesperioden”. [...]

Det gøres gældende, at dette var forhold, der krænkede Sagsøger 1 og Sagsøger 2's personlige frihed og værdighed og var egnede til at påføre dem følelser af ydmygelse, mindreværd, magtesløshed, samt fysisk og psykologisk smerte – og derfor har haft den fornødne intensitet til at være omfattet af EMRK artikel 3, jf. fx I.G. m.fl. mod Slovakiet (15966/04), præmis 121, samt G.M. m.fl. mod Moldova (44394/15), præmis 83.

For så vidt angår seksuelle overgreb begået af statsansatte har EMD ud-talt, at dette udgør en særligt grov og alvorlig form for mishandling. Det skyldes dels, at gerningsmanden let kan udnytte offerets sårbarhed og nedsatte modstandskraft, dels at seksuelle overgreb efterlader varige psykiske ar, som ikke forsvinder med tiden i samme grad som andre former for fysisk og psykisk overgreb, jf. Aydin mod Tyrkiet, præmis 83.

Sagsøger 2 har fortalt, at hun var udsat for seksuelle overgreb be-gået af en person, som arbejdede på i Anstalt 1. Det gøres gældende, at de seksuelle overgreb begået mod Sagsøger 2 af en ansat på Anstalt 1 udgjorde umenneskelig og nedværdigende behand-ling i strid med EMRK artikel 3.

Det gøres samlet gældende, at tvangssterilisering, tvangsfiksering, tvangsisolation, seksuelle overgreb og fysisk og psykisk vold samlet set (og hver for sig) har været krænkelse i form af umenneskelig og ned-værdigende behandling, der er i strid med EMRK artikel 3.

Bevisbyrde

Samtlige overgreb og krænkelse blev foretaget af ansatte under ånds-svageforsorgen, herunder særligt ansatte på Anstalt 1, og den dertilhørende filial på Ø. Det gøres gældende, at Sagsøger 1 og Sagsøger 2 har påvist tilstrækkelige og solide holdepunkter for, at de har været udsat for krænkelse efter EMRK arti-ikel 3 begået af statsansatte.

Det bemærkes imidlertid, at når sagens oplysninger enten fuldstændigt eller i større udstrækning må forudsættes at være bekendt af myndig-hederne (fx hvor borgeren befinder sig under myndighedens kontrol el-ler er i myndighedens varetægt) opstilles der efter EMRK artikel 3 en bevisformodning til fordel for borgerens udlægning af faktum, hvis der er usikkerhed derom.

Bevisbyrden overgår i den situation til staten, der for at afkræfte for-modningen, må tilvejebringe beviser, der sår tvivl ved borgerens be-skrivelse af begivenhederne, jf. fx *Salman mod Tyrkiet* (21986/93), præ-mis 100 og *GM. M.fl. mod Moldova* (44394/15), præmis 137, hvor EMD blandt andet udtalte følgende:

The Court reiterates that where the events in issue lie wholly, or in large part, within the exclusive knowledge of the authorities, as in the case of persons within their control in custody, strong presumptions of fact will arise in respect of injuries occurring during such detention. The burden of proof is then on the Government to provide a satisfactory and convincing explanation by producing evidence establishing facts which cast doubt on the account of events given by the victim. In the absence of such explanation, the court can draw inferences which may be unfavorable for the government.

[egen understregning]

Sagsøger 1 og Sagsøger 2 befandt sig på tidspunktet for krænkelserne i de danske myndigheders varetægt. Derfor følger det af praksis fra EMD, at det er den danske stat, som er nærmest til at bære bevisbyrden for omstændighederne ved Sagsøger 1 og Sagsøger 2's anbringelser, herunder fremlægge beviser, der rejser tvivl om den udlægning af fakta, som Sagsøger 1 og Sagsøger 2 har givet. Lignende principper gælder i øvrigt efter almindelig dansk bevisret.

Den danske stat har tilsidesat sine positive forpligtelser efter EMRK ar-tikel 3. Det gøres gældende, at den danske stat ved Social- og Boligministeriet har tilsidesat sine positive forpligtelser overfor Sagsøger 1 og Sagsøger 2 efter EMRK artikel 3, ved ikke at opretholde en tilstræk-kelig effektiv lovgivningsmæssig- og administrativ beskyttelse i form af tilsyn som kunne have haft potentiale til at forhindre eller formilde krænkelserne på åndssvageforsorgens institutioner.

Der har ikke været ført tilstrækkeligt tilsyn med åndssvageforsorgens institu-tioner

Det følger af EMD's praksis, at forbuddet mod umenneskelig og ned-værdigende behandling også indebærer en positiv forpligtelse til at for-hindre, at personer, der er under statens jurisdiktion, bliver udsat for handlinger, der er forbudt efter artikel 3, herunder fra privatpersoner, jf. blandt andet *E m.fl. mod Storbritannien* (33218/96), *Z mfl. mod Stor-britannien* (29392/95), *O'Keeffe mod Irland* (35810/09) og *M og M mod Kroatien* (10161/13).

I sager om overgreb omfattet af artikel 3 har EMD og de danske domstole fastslået, at undladelse af at træffe positive beskyttelsesforanstaltninger kan udgøre en krænkelse af EMRK artikel 3, hvis myndighederne vidste eller burde vide, at der var risiko for artikel 3 krænkelse, jf. Z m.fl. mod Storbritannien (29392/95), præmis 73, E m.fl. mod Storbritannien (33218/96), præmis 96 og fra dansk retspraksis bl.a.

U.2017.3272Ø, U.2018.2013H (forudsætningsvis) og U.2021.2254Ø.

Hvis det er bevist, at staten har tilsidesat sin handlepligt, er det tilstrækkeligt, at sagsøgerne kan bevise, at de foranstaltninger, som staten generelt havde til rådighed, indebar reelle muligheder for at forhindre yderligere overgreb eller minimere omfanget af overgrebene, jf. E m.fl. mod UK (33218/95), præmis 99, og at staten ikke gjorde alt hvad der med rimelighed kunne kræves for at forhindre eller forebygge nye krænkelse, jf. bl.a. Osman mod UK (23452/94), præmis 116.

Herudover indeholder de positive forpligtelser i artikel 3 krav om, at staten etablerer en tilstrækkelig effektiv lovgivning og administrativ ramme for at beskytte individer mod overtrædelse af deres fysiske og psykiske integritet. I de mest alvorlige tilfælde kræver det vedtagelse af strafferetlige bestemmelser, samt at reglerne håndhæves effektivt i praksis, jf. X m.fl. mod Bulgarien (22457/16).

Det kræves efter EMRK artikel 3, at den lovgivningsmæssige eller administrative ramme ("legal safeguards") særligt skal sikre beskyttelsen af børn og andre sårbare individer og stiller krav om iværksættelse af rimelige skridt med henblik på at forhindre mishandling, jf. fx X m.fl. mod Bulgarien (22457/16), præmis 182 og O'Keeffe m.fl. mod Irland (35810/09), præmis 144.

Dette fremgår eksempelvis af O'Keeffe mod Irland (35810/09), præmis 144, at:

This positive obligation to protect is to be interpreted in such a way as not to impose an excessive burden on the authorities, bearing in mind, in particular, the unpredictability of human conduct and operational choices which must be made in terms of priorities and resources. Accordingly, not every risk of ill-treatment could entail for the authorities a Convention requirement to take measures to prevent that risk from materialising. However, the required measures should, at least, provide effective protection in particular of children and other vulnerable persons and should include reasonable steps to prevent ill-treatment of which the authorities had or ought to have had knowledge.

I hele den periode hvor sagsøgerne var anbragt i Åndssvageforsorgen, havde det daværende Socialministerium det overordnede ansvar for særfor sorgen. Frem til 1970, hvor Socialstyrelsen overtog den generelle tilsynsforpligtelse, var det også Socialministeriet, der havde den generelle tilsynsforpligtelse med særfor sorgens institutioner.

Gennem hele Sagsøger 1 og Sagsøger 2's tid som anbragte, fandtes der ikke et formaliseret tilsyn herudover. Oprettelsen af ek-sterne tilsyn ved åndssvage-loven førte heller ikke til omfattende tilsyn.

Alene det forhold, at krænkelseerne havde et så massivt omfang, og at krænkelseerne stod på i så mange år, viser, at ministeriets tilsyn og pro-cedurer, var helt utilstrækkelige til at sikre en effektiv beskyttelse mod overgreb i åndssvageforsorgen, jf. fx præmisserne i O’Keeffe m.fl. mod Irland (35810/09), præmis 166:

Any system of detection and reporting which allowed such extensive and serious ill-conduct to continue for so long must be considered to be ineffectiv (...)

Det gøres gældende, at der gennem hele Sagsøger 1 og Sagsøger 2's anbringelser ikke blev etableret eller ført et effektivt tilsyn med Anstalt 1 eller den dertil hørende filial på Ø, hvilket den danske efter EMRK artikel 3 var forpligtet til, jf. O’Keeffe m.fl. mod Irland (35810/09), præmis 146 og 147.

Utilstrækkelig lovgivningsmæssig ramme for samtykke til sterilisation
Sagsøger 1 og Sagsøger 2 blev udsat for tvangssterilisering mod deres vilje og uden indhentelse af et informeret samtykke.

På tidspunktet for udførelsen af indgrebene var der ikke en tilstrækkelig lovgivningsmæssig ramme, som indeholdt krav, der kunne sikre og/eller underbygge (“safeguards”) indhentelse af et informeret, gyldigt og forudgående samtykke ved medicinske indgreb udført på personer med handicap i form af psykisk funktionsnedsættelse.

Også af den grund har den danske stat tilsidesat sine positive forpligtelser efter EMRK artikel 3, over for Sagsøger 1 og Sagsøger 2, jf. G.M. m.fl. mod Moldova (44394/15), præmis 128.

Den danske stat har tilsidesat sine processuelle forpligtelser efter EMRK artikel 3

Det gøres i gældende, at den danske stats undladelse af, at iværksætte en effektiv undersøgelse af, hvilke krænkelseer der blev begået af statsansatte på Åndssvageforsorgens institutioner udgør en krænkelse af den processuelle del af artikel 3 og af artikel 13.

EMD har gentagne gange slået fast, at der i tilfælde af forsætlige krænkelseer begået af statsansatte i strid med artikel 3, påhviler staten to forpligtelser for at sikre borgerens oprejsning.

For det første skal staten gennemføre en grundig, uafhængig og effektiv undersøgelse, der er i stand til at føre til identifikation og straf af de ansvarlige. For det andet stilles der krav om, at de pågældende borgere skal have ret til, genoprejsning i form af anerkendelse, erstatning eller godtgørelse, jf. blandt andet McAnn m.fl. mod U.K. (18984/19), Gäfgen mod Tyskland (22978/05), præmis 116, Rassakov mod Rusland (57519/09), præmis 50, samt El-Asmar mod Danmark (27753/19) præmis

49 og Mocanu m.fl. mod Rumænien (10865/09, 45886/07 og 32431/08) præmis 318-326.

I Assenov m.fl. mod Bulgarien (24760/94) udtalte EMD således i præmis 102 efter at have fastslået, at der gælder et krav om en effektiv undersøgelse efter EMRK artikel 3:

If this were not the case, the general legal prohibition of torture and inhuman and degrading treatment and punishment, despite its fundamental importance would be ineffective in practice and it would be possible in some cases for agents of the State to abuse the rights of those within their control with virtual impunity.

Det følger af EMRK artikel 13 om adgang til effektive retsmidler, at en-hver, hvis rettigheder og friheder efter EMRK er blevet krænket, skal have adgang til effektive retsmidler ved de nationale myndigheder.

Artikel 13 finder anvendelse for "rimeligt begrundede klager" ("arguable claims"). Dette gælder, selvom der på det foreliggende grundlag ikke kan statueres en krænkelse af EMRK's øvrige bestemmelser, jf. blandt andet Aksoy mod Tyrkiet (21987/93), præmis 98 og fx Kjølbros i "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere", 6. udg., 2023, side 1257.

Det gøres på gældende, at sagsøgerne har rejst en rimeligt begrundet klage ("arguable claim") over for den danske stat og at de derfor har ret til adgang til effektive retsmidler ved de nationale myndigheder.

Efter Europarådets retningslinjer for udryddelse af straffrihed for alvorlige menneskeretskrænkelser, er staten efter EMRK artikel 13 forpligtet til at gennemføre en række kompenserende tiltag:

1. En effektiv, grundig, upartisk og rettidig undersøgelse af, hvad der er foregået.
2. En konstatering af, om der er sket en krænkelse.
3. Udbetaling af passende kompensation, hvis sagens karakter til-siger det.

Dette er blandt andet fastslået i Aksoy mod Tyrkiet (21987/93), præmis 98, samt Assenov m.fl. mod Bulgarien (24760/94), præmis 117.

Af Europarådets retningslinjer for udryddelse af straffrihed for alvorlige menneskerettighedskrænkelser fremgår, at statens pligt til at foretage en effektiv efterforskning i sager om seriøse menneskerettigheds-krænkelser er absolut, jf. EMRK artikel 13.

Det gøres gældende, at den historiske udredning, som den danske stat har gennemført (E 969) ikke imødekommer de krav, der stilles til staters undersøgelse af potentielle krænkelser af EMRK artikel 3, eftersom te-maet for udredningen hverken var afdækning af potentielle menneske-

retskrænkelser, eller identifikation og eventuel straf af de ansvarlige og udbetaling af passende kompensation.

Den danske stat har dermed tilsidesat sine forpligtelser efter EMRK artikel 3 og artikel 13, jf. blandt andet, Gäfgen mod Tyskland (22978/05), præmis 116, Rassakov mod Rusland (57519/09), Assenov m.fl. mod Bulgarien (24760/94) præmis 50, samt El-Asmar mod Danmark (27753/19) præmis 49, samt Europarådets retningslinjer for udryddelse af straffrihed for alvorlige menneskeretskrænkelser.

Sagsøgernes krav er omfattet af EMRKs anvendelsesområde "ratione temporis"

Der er tale om fortsatte krænkelser omfattet af EMRK

EMRK's jurisdiktion kan udvides ("ratione temporis") til krænkelser begået før konventionens ikrafttræden den 3. september 1953 i (mindst) to tilfælde: For det første, kan der ske udvidelse, hvis der er tale om en fortsat krænkelse, som opstod før konventionens ikrafttræden, men som fortsatte efter denne dato, jf. fx De Becker mod Belgien (214/56). Dette er tilfældet, hvis staten opretholder en vedvarende tilstand, hvori staten kontinuerligt udøver aktiviteter, som hver for sig og/eller samlet set krænker en borgers rettigheder efter EMRK, jf. Shylkov m.fl. mod Rusland (78638/11 m.fl.), præmis 61, samt Posti og Rahko mod Finland (27824/95).

For det andet kan der ske udvidelse, hvis en ny handling eller undladdelse fra statens siden efter ikrafttrædelsen af konventionen "godken-der" den tidligere krænkelse. Dette kan blandt andet ske derved, at staten undlader at undersøge, retsforfølge og straffe den, der har begået krænkelserne (processuelle krænkelser). Det er i den forbindelse et krav, at ikke er gået mere end 10 år mellem konventionens ikrafttrædelse og den materielle artikel 3-krænkelse (også kaldet "genuine connection"-testen), og at en betydelig del af de processuelle skridt blev gennemført eller burde være blevet gennemført efter ikrafttrædelsen af EMRK. jf. fx Janowiec m.fl. mod Rusland (55508/07 m.fl.), præmis 145-148, Mocanu m.fl. mod Rumænien (10865/09 m.fl.) præmis 205-211, samt Yatsenko m.fl. mod Ukraine (75345/01).

For så vidt angår Social- og Boligministeriets tilsidesættelse af sine negative og positive forpligtelser efter artikel 3 gøres det gældende, at overgrebene begået af personalet i åndssvageforsorgen bør anses som én samlet krænkelse af EMRK artikel 3. Sagsøger 1 og Sagsøger 2 var begge under deres anbringelser i åndssvageforsorgen kontinuerligt udsat for gentagne krænkelser begået af voksne autoriteter over en periode på mange år. Hver enkelt af de hændelser, der er dokumentation for i journalerne, skal således ses i lyset af det fortsatte og vedvarende tilstand af det omsorgssvigt, som sagsøgerne har befundet sig i, mens de var anbragt i statens varetægt, hvortil kommer, de talrige episoder af vold, der ikke er blevet nedskrevet i journalerne, men kan dokumenteres på anden vis.

Samtlige af de materielle EMRK artikel 3 krænkelser, som sagsøgerne har været udsat for under deres anbringelser i Åndssvageforsorgen i perioderne 1943 til 1959 (for Sagsøger 1) og 1940 til 1962 (for Sagsøger 2) skal således betragtes som en fortsat og vedvarende krænkelse. De krænkelser, som sagsøgerne var udsat for før den 3. september 1953, er derfor også omfattet af EMRK artikel 3.

For så vidt angår Social- og Boligministeriets tilsidesættelse af sine processuelle forpligtelser efter artikel 3 gøres det gældende, at EMRK til-lige har jurisdiktion ”ratione temporis” for så vidt angår denne krænkelse af artikel 3, henset til, *at* de krænkelser som sagsøgerne var udsat for, ligger indenfor 10 års fristen, og *at* de undersøgende skridt vedrørende afdækningen af de potentielle menneskeretskrænkelser der er foregået i åndssvageforsorgen, identificering af de ansvarlige, eventuel strafforfølgning af de ansvarlige og udbetaling af passende kompensati-on til ofrene, burde have været gennemført af den danske stat efter EMRK trådte i kraft i Danmark.

Sagsøgernes krav efter den processuelle del af artikel 3 er således også omfattet af EMRK’s anvendelsesområde.

Der er tale om indgreb i kernerettigheder underlagt EMRKs jurisdiktion fra 4. november 1950

Det følger af EMD’s praksis, at menneskeretskrænkelser, som strider imod de grundlæggende værdier i konventionen, er underlagt EMRK’s jurisdiktion (”ratione temporis”), hvis krænkelserne er begået fra 4. november 1950 og frem, jf. Storkammerafgørelsen i Janowiec m.fl. mod Rusland (55508/07 m.fl.), præmis 149-151 samt Chong m.fl. mod U.K. (29753/16), præmis 91.

Tvangssterilisering og anden tvangsbehandling blev forbudt internationalt efter FN’s Menneskerettighedserklæring og EMRK — med henvisning til eksperimenterne foretaget af nazisterne under anden verdenskrig, jf. blandt andet forarbejderne til FN’s Menneskerettighedserklæring, E/CN.4/SR91: Catherine Schaefer, Commission on Human Rights, 5th sessions, 91st meeting, 1. maj 1940, s. 12-13 og E/CN4/SR.91: A.P. Pavlov (Sovjetunionen), Commission on Human Rights, 5th session 91st meeting, 18. maj 1949, s. 14-15.

Det gøres på den baggrund gældende, at de krænkelser sagsøgerne har været udsat for under deres anbringelser i Åndssvageforsorgen fra 4. november 1950 og frem, udgør krænkelser af EMRK’s grundlæggende værdier, og derfor også af den grund er omfattet af EMRK’s anvendelsesområde.

De krænkelser, der overgik sagsøgerne før de fyldte 18 år kan ikke for-ælde
Det gøres gældende, at begge sagsøgere har været udsat for krænkelser omfattet af EMRK artikel 3 før de fyldte 18 år, og at betingelserne efter

forældelseslovens § 3, stk. 5 dermed er opfyldt. Det betyder, at deres krav ikke kan forælde.

Sagsøger 2 blev anbragt på Anstalt 1 som 10 årig i 1940. I de efterfølgende 8 år frem til hun fyldte 18 fik hun tæsk og øretæver, blev sat i isolation og afstraffet med fysisk og psykisk vold, hvis hun ikke opførte sig, som personalet anså for passende.

Sagsøger 1 blev anbragt på Anstalt 1 som 14-årig, og blev tilsvarende – helt fra hun var barn – udsat for en hver-dag bestående af hård disciplin, vold, ydmygelser og afstraffelser fra personalet.

De disciplinære afstraffelser, sagsøgerne var udsat for under deres an-bringelser i Åndssvageforsorgen ikke var konkret nødvendige og gik klart videre end, hvad der var tilladt efter både de dagældende danske regler og folkeretten. Der henvises i den forbindelse igen til den historiske udredning vedrørende børn, unge og voksne anbragt i særfor-sor-gens institutioner 1933- 1980 (E 1337-1338), hvor følgende konkluderes:

”[d]et var ikke tilladt at anvende vold mod de anbragte. Vi viser imidlertid, at der i en del tilfælde fandt voldelige overgreb sted for de anbragte på særfor-sor-gens institutioner på tværs af forsgsgrenene. Det omfatter såvel ansattes brug af vold såvel som vold mellem anbragte. Det gjorde sig særligt gældende i ånds-svageforsorgen. Her er der flere forhold, der peger på, at vold var en konstant problematik i hele undersøgelsesperioden” . [...]

”Vi viser, at anbringelserne i åndssvageforsorgen omfattede udstrakt brug af tvangsforanstaltninger i form af fiksering, isolering og medicinering i forbindelse med forsgsudøvelsen, og vi kan se, at det i nogle tilfælde havde karakter af sanktion, hvilket ikke var tilladt i henhold til de gældende regler, mens de i andre tilfælde blev begrundet som en konsekvens af åndssvageforsorgens dårlige pladsforhold og overfyldte afdelinger” .

Der kan også henvises til E 1022, hvoraf fremgår, at Åndssvagefor-sor-gens egne læger ved nedlæggelsen af ø-anstalterne Anstalt 3 og Anstalt 2 i 1960 udtalte, at ”Vore ø-anstalter behandler patienterne dårligere end straffefanger” .

Det gøres på den baggrund gældende, at det vil stride mod hensynene bag § 3, stk. 5 at anse kravene for forældede, jf. de almindelige bemærk-ninger til forslaget (Folketingstidende, tillæg A, samling 2017-18, L 31, Forslag til lov om ændring af straffeloven, lov om forældelse af fordrin-ger, lov om erstatningsansvar og lov om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser, som fremsat, almindelige bemærkninger, pkt. 2.2.2.), hvoraf det fremgår, at bestemmelsen netop tager sigte på sager, hvor børn, der har været udsat for overgreb i løbet af deres barndom, men som først som voksne har været i stand til at forstå, at der var tale om overgreb, som myndighederne bør holdes ansvarlige for:

Med lovforslaget lægges der op til at ophæve forældelsesfristerne for krav på erstatning og godtgørelse, som udspringer af en forvaltningsmyndigheds tilside-sættelse af lovbestemte forpligtelser over for børn, der har været udsat for overgreb.

Det at have forældelsesregler er helt grundlæggende i en retsstat. Som anført ovenfor under pkt. 2.2.1.1 er hovedformålet med forældelsesreglerne at tilskynde til, at sager indledes på et tidspunkt, hvor det er muligt at løfte bevisbyrden. Muligheden for at føre bevis forringes med tiden både for den, som mener at have et krav, og for den, der bestrider kravet.

Det er således et meget vidtgående skridt, når det foreslås at ophæve forældelsesfristerne for børn og unges erstatnings- og godtgørelseskrav mod forvaltningsmyndigheder, som har tilsidesat lovbestemte forpligtelser i forbindelse med, at barnet eller den unge har været udsat for overgreb.

Det er imidlertid Justitsministeriets opfattelse, at der i sager, hvor en forvaltningsmyndighed har svigtet et barn, der har været udsat for overgreb, er særlige hensyn, som gør sig gældende, og som kan begrunde en ændring af forældelses-loven. Dette skyldes bl.a., at en eventuel erstatningssag mod myndighederne ikke opstår, før overgrebene kommer for en dag, hvilket ofte først vil ske, når barnet er blevet voksent, da barnet typisk først på dette tidspunkt vil være i stand til at reflektere over overgrebene og over myndighedernes ansvar i forbindelse hermed. Barnet vil ofte først som voksen være klar over mulighederne for at få erstatning fra myndighederne og have de nødvendige ressourcer til at kunne føre en erstatningssag.

Det gøres på gældende, at overgrebene udøvet af personalet på Anstalt 1 overfor sagsøgerne gik ud over, hvad der var tilladt på daværende tidspunkt, og at sagsøgernes erstatningskrav – hverken helt eller delvist – skal afskæres med henvisning til de dagældende regler og forskrifter om primært tvangssterilisering, tvangsfiksering.

For så vidt angår kravene for de krænkelse sagsøgerne var udsat for efter de fyldte 18 år, gøres det gældende, at § 3, stk. 5 finder anvendelse på disse forhold også, da sagsøgerne selv efter det fyldte 18. år reelt ikke havde flere rettigheder eller muligheder end et barn i statens varetægt. Kvinderne blev af personalet (og samfundet generelt) anset og behandlet som børn – også efter de var fyldt 18 år. Sagsøgerne havde derfor – gennem hele den periode, hvor de var anbragt i Åndssvageforsorgen – ingen reel mulighed for at håndhæve deres rettigheder, og ingen bevidsthed om, at myndighederne kunne drages til ansvar. Hensynene bag forældelseslovens § 3, stk. 5 medfører således, at bestemmelsen bør finde anvendelse på disse forhold også.

Det bemærkes derudover – i forlængelse af det anførte ovenfor – at overgrebene begået af personalet i Åndssvageforsorgen skal anses som én samlet kontinuerlig krænkelse af EMRK artikel 3, og skal ses i lyset af sagsøgernes samlede oplevelse af – som unge kvinder anbragt i statens varetægt – at være blevet udsat for massivt omsorgssvigt og gentagne krænkelse fra voksne autoriteter over en periode på flere år. At

krænkelserne er fortsat, også efter sagsøgerne er fyldt 18 år, bør ikke stille sagsøgerne ringere end, hvis krænkelserne var ophørt da de fyldte 18 år.

Det vil være i strid med EMRK at anvende de nationale forældelsesregler. Det gøres gældende, at selv hvis retten måtte nå frem til, at dele af eller alle sagsøgernes krav ikke er omfattet af forældelseslovens § 3, stk. 5, skal retten foretage en konkret vurdering af, om det vil være proportionalt at anse kravene for forældede efter 1908-loven eller Danske Lov 5-14-4, da dette vil være i strid med EMRK's artikel 3, 6 og 13.

Det følger af Menneskerettighedsdomstolens praksis, at en rigid anvendelse af nationale forældelsesregler, som ikke tager højde for sagens særlige omstændigheder, kan være i strid med EMRK's artikel 6 og 13. Det kan også være i strid med konventionen, hvis en forældelsesfrist pålægger klagerne en urimelig processuel byrde, som medfører, at de berettigede (sagsøgerne) ikke har en reel mulighed for at gøre deres krav gældende. Kravet om proportionalitet kan således betyde, at de nationale domstole må tilsidesætte en eventuel anvendelse af de nationale forældelsesregler efter en konkret vurdering, jf. blandt andet Stub-bings m.fl. mod Storbritannien (22083/92 og 22095/93) præmis 50 og Stagno mod Belgien (1062/07), præmis 27.

Højesteret har slået fast, at når der rejses krav om godtgørelse for indgreb i strid med EMRK artikel 3, skal der foretages en konkret vurdering af, om det vil være proportionalt at anse kravet for forældet. Der kan i den forbindelse henvises til Højesterets dom U 2021.3257 H, der handlede om godtgørelseskrav i anledning af overgreb begået i Irak.

Højesteret udtalte følgende:

Der er på baggrund af Menneskerettighedsdomstolens praksis ikke grundlag for at antage, at det i sig selv er i strid med Menneskerettighedskonventionens artikel 3, 6 eller 13 at anvende nationale regler om forældelse i forhold til godtgørelseskrav, der bliver rejst i anledning af påståede overgreb om tortur eller anden behandling omfattet af konventionens artikel 3. I stedet må der ved en stillingtagen til foreneligheden med konventionen foretages en konkret vurdering af, om det vil være proportionalt at anse kravet for forældet efter nationale forældelsesregler, jf. bl.a. Menneskerettighedsdomstolens dom af 17. september 2014 i sag nr. 10865/09 m.fl. (Mocanu og andre mod Rumænien), præmis 274- 276, og dom af 29. januar 2019 i sag nr. 23226/16 m.fl. (Nikitin og andre mod Estland), præmis 141- 142.

Højesteret gentog denne generelle præmis i U.2022.1707 H, ligesom Østre Landsrets dom i U2017.3273 Ø også viser, at forudsætningen for at anvende nationale forældelsesregler i en sag om menneskeretlige krænkelser, er, at det er proportionalt i forhold den konkrete sag.

Praksis efter både dansk ret og EMRK viser således, at der i nærværende sag skal foretages en konkret afvejning af, om det vil være kon-

ventionsstridigt at afskære sagsøgernes krav på grund af forældelse efter danske forældelsesregler.

Anvendelsen af forældelsesreglerne efter 1908-loven eller Danske Lov 5-14-4 ville reelt indebære, at sagsøgerne – der i årevis har været udsat for vold, overgreb og nedværdigende behandling, mens de var in-despærret og i statens varetægt – afskæres fra at rejse krav om godtgørelse for krænkelser efter EMRK artikel 3. Når der er tale om allerede skete krænkelser, forudsætter en passende oprejsning efter Menneske-retlighedsdomstolens praksis, at den, der har været udsat for krænkel-sen, kan få dette anerkendt og tilkendt en passende kompensation.

Sagsøgerne har ret til at få prøvet, om deres kernerettigheder efter EMRK artikel 3 er krænket, og et civilt søgsmål mod Social- og Boligmi-nisteriet er deres eneste mulighed for at få fastslået statens ansvar og dermed deres eneste effektive retsmiddel efter EMRK artikel 13.

Det bemærkes derudover, at der i nærværende sag er tale om, at to æl-dre kvinder – der efter alt at dømme har færre mentale ressourcer end gennemsnitsdanskere og i øvrigt har været udsat for alvorlige traumer i barndommen og ungdommen – skulle have haft en pligt til at anlægge en sag mod den danske stat på et langt tidligere tidspunkt for at af-bryde forældelse. I en sådan vurdering må det spille en betydelig rolle, at den danske stat heller ikke selv satte undersøgelser eller andet i værk, før man bestilte den historiske udredning, der udkom i 2022. På baggrund af udredningen reagerede Social- og boligminster, ved den 11. september 2023 at indkalde til en officiel undskyldning til de tidligere anbragte for de svigt og overgreb, som mange af dem var udsat for (E 1435) og kaldte det som den historiske udredning afdækkede for ”et af de mørkeste kapitler i Danmarkshisto-rien”. Sagsøgerne rejste herefter krav udenretligt (hvilket ministeriet af-viste), søgte fri proces og retshjælp og anlagde derefter straks nærvæ-rende sag ved domstolene. Det vil i det lys ikke være proportionalt at stille et krav om, at sagsøgerne skulle have anlagt sag før den statslige undersøgelse og udredning.

Det gøres i den forbindelse gældende, at sagsøgerne har handlet usæd-vanligt hurtigt i sagen og at det vil være uproportionalt at afskære dem fra at få prøvet deres menneskeretlige sag med henvisning for de usæd-vanligt korte danske forældelsesregler. Ikke mindst fordi det først er i forbindelse med den statslige udredning i 2022 og den officielle und-skyldning i 2023, at de har været klar over hvilken rolle danske myn-digheder har spillet (eller ikke spillet) og først derefter reelt har kunnet føre bevis for dette.

Det gøres på den baggrund samlet gældende, at kravene ikke er foræl-dede – og at anvendelse af forældelsesreglerne på deres sag i sig selv vil udgøre en krænkelse af EMRK artikel 6 og 13, jf. artikel 3.

Ret til godtgørelse og udmåling heraf

Det gøres gældende, at Social- og Boligministeriets tilsidesættelse af EMRK artikel 3, udgør en retsstridig krænkelse af Sagsøger 1 og Sagsøger 2.

Det følger af EMRK artikel 13 sammenholdt med princippet i erstatningsansvarslovens § 26, at der skal tilkendes godtgørelse af de danske domstole, når en person i henhold til Menneskerettighedsdomstolens praksis efter konventionens artikel 41, ville have ret til godtgørelse, jf. U.2017.2929 H.

Retten til godtgørelse for en konventionskrænkelser, når der er tale om krænkelse af en fundamental rettighed som artikel 3, skal således ske efter princippet i erstatningsansvarslovens § 26, men med udgangspunkt i det niveau for godtgørelse, som er fastlagt i EMD's praksis, jf. U.2017.3272Ø og U.2018.3631Ø.

Det følger af EMD's praksis, at udmålingen af godtgørelse skal tage udgangspunkt i den smerte og lidelse (pain and suffering), som krænkelsen har medført, jf. Z m.fl. mod Storbritannien (29392/95) præmis 130, i hvilken fire børn, der igennem fire et halvt år havde været udsat for massive omsorgssvigt, uden at de britiske myndigheder havde grebet ind, fik udmålt 32.000 GBP, svarende til ca. 300.000 kr.

I den forbindelse bemærkes i øvrigt, at praksis fra EMD viser, at det normale niveau for krænkelse efter EMRK artikel 3 er mellem 20.000 og 60.000 euro, svarende til 150.000 – 450.000 kr., og at der ved fastsættelsen tages hensyn til omkostningsniveauet i medlemslandene, hvilket for Danmarks vedkommende er i den høje ende.

Det rejste krav er opgjort ud fra en skønsmæssig (og ganske konservativ) afvejning af, hvad der efter EMD's praksis er et rimeligt niveau..."

Social- og Boligministeriet har i sit påstandsdokument anført følgende til støtte for frifindelsespåstanden:

"... Social- og Boligministeriets overordnede materielle anbringender og hovedargumenter

Der er ikke retligt grundlag for at udbetale en godtgørelse på 300.000 kr. til hver af sagsøgerne for krænkelse af sagsøgernes rettigheder efter EMRK artikel 3 og 13.

Sterilisationen af sagsøgerne blev ifølge den i sagen fremlagte dokumentation udført i overensstemmelse med dagældende lovgivning og var konkret begrundet ligesom isolationen af Sagsøger 1 efter den fremlagte dokumentation var konkret begrundet. Der er ikke noget af det af sagsøgerne anførte, der kan give anledning til at tilsidesætte dokumentationen for, at indgrebene skete i overensstemmelse med loven og dagældende praksis samt var konkret begrundede.

EMRK finder ikke anvendelse på sterilisationen af sagsøgerne og isolationen af Sagsøger 1, da forholdene fandt sted forud for EMRK's ikrafttræden den 3. september 1953, og da der er tale om enkeltstående hændelser. Det forhold, at sterilisation og isolation skete under anbringelsen af sagsøgerne, kan ikke efter Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols (herefter "EMD") praksis føre til, at forholdene omfattes af EMRK som fortsatte krænkelser.

De øvrige forhold anført af sagsøgerne til støtte for godtgørelseskravet, herunder omsorgssvigt, tvangsmedicinering og vold samt isolering af Sagsøger 2, er ikke dokumenteret eller på anden måde påvist af sagsøgerne. Det påhviler sagsøgerne at løfte bevisbyrden for, om der er sket en krænkelse af EMRK, og der foreligger ikke forhold der kan be-grunde, at bevisbyrden vender.

Særforsorgskontoret under det daværende Socialministerie havde på tidspunktet for sagsøgernes anbringelse tilsynet med pleje, behandling og undervisning af patienter og elever anbragt på særforsorgens institu-tioner. Der var ikke på tidspunktet for sagsøgernes anbringelser nær-mere lovkrav til det tilsyn, som Socialministeriet skulle udføre med in-stitutionerne, som skete i henhold til instruks. Det forhold, at der ifølge udredningen ikke er fundet tilsynsinstrukser, er ikke ensbetydende med, at der ikke blev udført tilsyn og at tilsynsinstrukser ikke forelå.

Der må i den forbindelse henses til, at der er tale om instrukser, der var gældende for mere end 80 år siden. Den historiske udredning giver ikke bevismæssigt belæg for, at ministeriet har tilsidesat tilsynsforpligtelser eller positive forpligtelser konkret i forhold til sagsøgerne. Tværtimod har ministeriet behandlet klager og ført tilsyn med plejeeleverne på Anstalt 1, ligesom der blev reageret på klagesager. Sagsøgerne har ikke anført forhold, der indikerer, at staten skulle have gjort sig skyldig i en uforsvarlig adfærd over for sagsøgerne eller at ministeriet har handlet ansvarspådragende over for sagsøgerne. Det bemærkes i den forbin-delse, at daværende Social- og boligminsters undskyldning på regeringens vegne til tidligere anbragte i sær-og åndssvageforsorgen (ekstrakten s. 1435) ikke indeholdt en anerken-delse af erstatningsansvar.

Sagsøgernes krav på godtgørelse er forældede efter både den alminde-lige forældelsesfrist i forældelsesloven af 1908 og den absolutte foræl-delsesfrist i Danske Lov 5-14-4. Forholdene er ikke omfattet af forældel-seslovens § 3, stk. 5, da forholdene enten set ud fra retstilstanden på det pågældende tidspunkt ikke var strafbare efter straffeloven eller ikke er tilstrækkelig påvist, ligesom sagsøgerne ikke på tidspunktet for sterili-sation og isolation var under 18 år. Forældelsesreglerne er efter EMD's praksis i overensstemmelse med EMRK, da sagsøgerne i mange år har haft mulighed for at rejse et krav om godtgørelse, herunder i årene efter udskrivning fra åndssvageforsorgen.

Om sagsøgernes rettigheder efter EMRK artikel 13 bemærkes, at den hi-storiske udredning ikke havde til formål at undersøge potentielle, kon-

krete krænkelse af EMRK. Social- og Boligministeriet har foretaget omfattende undersøgelser af de påståede krænkelse fremsat over for ministeriet og har dermed opfyldt alle forpligtelse efter EMRK art. 13.

Afslutningsvist bemærkes, at sagen ikke angår de i dag gældende regler, praksis og normer.

4. SAGENS FAKTUM

4.1 Sagsøger 1

4.1.1 *Anbringelse*

Sagsøger 1 er født den Dato 3 1930. Sagsøger 1's mor og far var under åndssvageforsorg under Anstalt 1. I 1936 blev hjemmet opløst og Sagsøger 1 blev fjernet og anbragt sammen med sine søskende på Børnehjem 1 i By 2 (ekstrakten s. 692 og s. 719).

I forbindelse med anbringelse blev Sagsøger 1 den 28. august 1936 på foranledning af Børneværnet intelligensundersøgt, hvor der blev fundet en IQ på 80. Om intelligensundersøgelser fremgår af Sagsøger 1's journal bl.a. (ekstrakten s. 692-693 og s. 886):

” Er rolig, straks lidt betuttet, men svarer derefter pænt og samlet. Af 5 Aars prøverne klares ingen, ej heller fremefter. Griber lidt i Blinde, men gør sig Umage, fortæller rigtigt pænt.

Handleprøver lader sig ikke forsøge, da hun ikke fatter Spor af dem.

Man maa være meget forsigtig i sin Bedømmelse af det naaede Resultat p.Gr.a. de faa Alderstrin, der lader sig anvende, men hun gør Indtryk af at være Sinke. Hun kan maaske rette sig mere, hvis man anbringer hende paa et Hjem og faar tilpasset Oplæring og Opdragelse. [...]

Hjemgivelse til Forældrene senere vil være inhumant mod hende, maa [...] heller aldrig tabe den arveligt Disp. af Syne.”

Den 10. marts 1943 blev Sagsøger 1 igen intelligensundersøgt. Sagsøger 1 var på daværende tidspunkt 12 år gammel. Undersøgelser blev foretaget efter anmodning fra forstanderen på Børnehjem 1 i By 2. Ved undersøgelser blev fundet en intelligensalder på 8,9 år og en IQ på 69,8. Om intelligensundersøgelser fremgår af Sagsøger 1's journal bl.a. (ekstrakten s. 693-694):

” Fra Børnehjemmet er oplyst, at Observanden er langt tilbage baade i Kundskaber og Udvikling, og at man tvivler paa, at hun i Løbet af de Par Aar, hun endnu kan være på Børnehjemmet kan naa at udvikle sig saa meget, at hun kan klare sig selv ude i Livet.

Hendes Opførsel har altid været upåklagelig, og hun frembyder ikke Karaktervanskeligheder.

Ved Samtale viser Observanden sig at være et tillidsfuldt Barn, som gerne vil fortælle om sine smaa Oplevelser, hvilket hun gør en Del mere barnligt end svarende til Alderen. Hun har ikke no-get videre Kendskab til sin Familie udover de Søkende, hun er sammen med paa Børnehjemmet, og hendes Skolekundskaber er meget smaa.

Ved Intelligensprøve a.m. Anstalt 1 III naar hun en Intelligensalder af 8,9 Aar, svarende til Intelligenskvotient 69,8.

Hun klarer 8 Aars Prøverne, Spredningen begynder i 9. Aar, og fra 12. Aar og opefter klares ingen af Prøverne. Hun regner me-get usikkert og har intet Møntbegreb. Hendes Indprentning baade for Sætninger og Figurer er daarlig, og hun kan slet ikke genfor-tælle en kort Historie.

Hun kan ikke ordne en Billedserie og kan af 5 oplæste Urimeligheder kun klare de 2, kan ikke danne Sætninger over opgivne Ord, heller ikke efter indgaaende Forklaring med Eksempel. Hun ved, at vi er i Marts, kan ikke angive blot tilnærmelsesvis Dato, opgiver Aaret 1933. Hun kender ikke sikkert Maanedernes Ræk-kefølge. Hun læser ubehjælpsomt uden Forstaaelse af Indeholdet, staver meget usikkert. Hun arbejder ihærdigt, men tungt, er in-teresseret og gør sig umage.

Efter det foreliggende maa Sagsøger 1 formentlig anses for at være aandsvag i let Grad, hvorfor man vil anbefale hende indstillet til Undervisning ved herværende Skole og senere prak-tisk Oplæring efter hendes Evner.

Af en lægeerklæring af 10. marts 1943 fremgår bl.a. (ekstrakten s. 874):

” Det attesteres herved, at Sagsøger 1, Børnehjem 1 født Dato 3, er aandssvag i let grad og trænger til inddragelse under aandssvageforsorg.”

Herefter blev Sagsøger 1 optaget i ”Anstaltens Ventetidsforsorg” den 18. oktober 1943 (ekstrakten s. 695, 719, 855 og 865). Sagsøger 1 var anbragt på Børnehjem 1 i By 2 frem til 1. maj 1944, hvor Sagsøger 1 blev anbragt i familiepleje på Hvilehjem 1. Om anbringelsen fremgår af Sagsøger 1 jour-nal bl.a. (se ekstrakten s. 695-696):

” Forstander Person 1 meddeler Sagsøger 1 er nu 14 Aar, efter at hun nogle Aar har været paa Hjemmet. Hun er en stille og rolig Pige, der godt kan hjælpe lidt til ved praktisk Arbejde, hun gaar i Skole endnu, men kan lige saa godt holde op, da hun ikke kommer vi-dere. Forstanderen kan anbefale Hvilehjem 2.

[...]

Hun konfirmeres den dato 4 1944. Og Plejestedet anmoder om at komme af med hende, da hun er alt for stillestaaende til at hun kan arbejde sammen med de andre, det ser ud til, at hun mangler Lysten og er noget doven.”

Den 16. oktober 1944 anbringes Sagsøger 1 på Anstalt 1 (ekstrakten s. 696, s. 719, s. 841 og s. 852).

Sagsøger 1 blev igen intelligensundersøgt den 13. januar 1945. Ved undersøgelsen blev fundet en IQ på 64,5. Om intelligensundersøgelsen fremgår af Sagsøger 1's journal bl.a. (se ekstrakten s. 697-698):

” Hun arbejder langsomt og meget tungt, er nærmest noget mut og opgivende overfor Vanskeligheder, villig saa længe hun kan klare Spørgsmaalene. Barnlig, umoden og naiv med ringe Ordfor-raad og svært ved at udtrykke sig. Spredningen begynder i 9 Aars Prøverne, fra 12 Aar klares ingen prøver. Indprentning ringe, aandelige Selvarbejde ligeledes.

Den 24. maj 1948 blev Sagsøger 1 igen intelligensundersøgt. Ved undersøgelsen blev fundet en intelligensalder på 10,8 og en IQ på 67,5. Om intelligensundersøgelsen fremgår af Sagsøger 1's journal bl.a. (se ekstrakten s. 701):

” Virker tung og noget primitiv, langsom til at svare. Begynder allerede at svigte i 9 aars Prøverne [...]”

Den 4. november 1948 blev Sagsøger 1 igen anbragt i familiepleje. Den 10. november 1948 genindlægges Sagsøger 1 på Anstalt 1. Af Sagsøger 1's journal fremgår herom bl.a. (ekstrakten s. 703):

”Hun følte sig altfor ensom i byen, vilde meget hellere tilbage til Anstalt 1 eller have en plads i nærheden, så hun kunne besøge sine kammerater. Umuligt at berolige, hvorfor hun D.D. genind-lægges på Z.

Hun har 8 ds. Skrevet brev til mig at hun ikke kan finde sig i forholdene. Vi må nu lade hende gå nogen tid og igen prøve hende. Det er det vanlige, overgangen fra selskabeligt samvær på anstalt med kammerater til den mere ensomme tilværelse ude, føles for hård.”

Af Sagsøger 1's journal fremgår, at hun efter anbringelsen i Anstalt 1 var anbragt hhv. i familiepleje og i plads fra den 1. april 1949 til den 6. august 1951 (ekstrakten s. 703-707).

Den 17. august 1951 blev Sagsøger 1 overflyttet til ø-anstalten Anstalt 2, hvor hun opholdt sig i 15 måneder frem til den 30. oktober 1952 (ekstrakten s. 707-709 og s. 776-777).

Af Sagsøger 1's journal fremgår forud for overflytningen bl.a. følgende (ekstrakten s. 706-707):

” 5/8-51 I tillid til løfte om, at hun skulle tiltræde plads, har man foreløbig intet foretaget.

Strengt fortroligt, da hun ellers får prygl, skriver [...] til Person 2, at det slet ikke kan gå med Sagsøger 1, der er kæreste med sønnen [...], at man må hente Sagsøger 1. Person 2 mødes hemmeligt med [...] udenfor hotel Royal og denne fortæller om forholdene, så man indser nødvendigheden af at hente Sagsøger 1, dog at dette kun kan gøres med politiets bistand. Med to civile betjente får Person 2 Sagsøger 1 i vognen og kører. Uden for Århus forfølges de af en lille bil, holder ind tankstation i By 3 og her kommer [...] og sønnen og tager Sagsøger 1 med trods Person 2's protest. I dag møder kusk [...] hos mig. Det viser sig, at han er fader til rgstr. [...] og at [...] er kæreste med Sagsøger 1. Faderen har fået 5 år for landsskadelig virk-somhed foruden andre straffe, lever mest af socialhjælp, her fået [...] hjem, da denne lå på 76, men har 25/6 d.å. skrevet til os om at tage [...] tilbage en kort tid, da han ikke kan styre ham. Man nægter at lade Sagsøger 1 blive, forlanger hun skal være tilbage i mor-gen formiddag, ellers anmodes politiet om at bringe hende. Da den hidtil sleske [...] intet opnår, slår han om og truer mig med, at der skal komme til at koste mig 4000 kr. [...]

6/8-51: Indlagt afdeling g.

af Person 2's rapport fremgår yderligere: Sagsøger 1 havde haft to pladser i Århus på 14 og 3 dage, hun var årsag til evig strid og spektakler i hjemmet, kunne ikke holde sig til kæresten [...], den ene dag var det godt, næste dag havde hun en anden. Sagsøger 1 [...] og faderen rottede sig sammen, skænderierne udartede sig til tider til slagsmål, så både datteren og moderen måtte gå hjemmefra.

Der synes således al grund til at lade hende falde til ro et års tid på Anstalt 2. Hun forklarer selv at hun var gået ud, men da hun kom hjem, ville de ikke lukke hende ind og derfor henvendte hun sig til politiet.”

Fra den 1. november 1952 til den 16. januar 1959 var Sagsøger 1 an-bragt hhv. i plads, i familiepleje, på afdelingen ”Opholdssted” ved Skander-borg og på Anstalt 1.

Det fremgår af Sagsøger 1's journal, at hun en del gange er bortgået fra pladsen eller familieplejen, at hun er blevet efterlyst og fundet af po-litiet, og at hun er blevet bragt tilbage til anstalten.

Den 16. januar 1959 udskrives Sagsøger 1 fra åndsvageforsorgen (ekstrakten s. 727). Sagsøger 1 udskrives i forbindelse med, at hun

den 23. april 1958 flyttede til Sverige og at hun den Dato 5 1959 blev gift med en svensk vognmand (ekstrakten s. 717).

4.1.2 Isolation

Under Sagsøger 1's anbringelse på ø-anstalten Anstalt 2 blev Sagsøger 1 isoleret og fikseret. Af Sagsøger 1's journal fremgår bl.a. (ek-strakten s. 707):

” 5.11.1951. Skal have været meget næsvis overfor økonoma [No]. Gik på øen i formiddag sammen med [Na]. Kom hjem kl. 19.30. Blev isoleret på isolationsstue med bælte og remme, da hun var skrigende og urolig. Hun trænger sikkert til isolation, hun er meget urolig, adspret [sic], tankeløs og temmelig ligegyldig med sit arbejde. Dertil kommer, at hun har farlige veninder i [Na], [J] og [E], som hun er underlegen på mange punkter.

7.11.1951 Stadig opstemt. Den ene håndrem løsnet. Opfører sig besynderligt. Gurgler f.eks. hals i middagsmaden o.lign.”

Det fremgår ikke, hvor længe Sagsøger 1 var i isolation, ligesom det ikke fremgår, hvor længe hun var fastspændt. Det fremgår, at hun blev isoleret og fikseret den 5. november 1951 og at hun blev løsnet den 7. november 1951. Det næste, der fremgår, er, at hun den 13. november 1951 er gået i arbejde.

4.1.3 Sterilisation

Sagsøger 1 blev steriliseret ved operation den 30. september 1948 (ekstrakten s. 899).

Sterilisationen skete efter indstilling af 21. juli 1948 til bestyrelsen for Anstalt 1 om, at der blev givet tilladelse til, at Sagsøger 1 blev underkastet sterilisation. Der indgår i indstillingen en gennemgang af Sagsøger 1's forhold bl.a. (ekstrakten s. 902 og s. 904-905):

*” I henhold til LOV NR: 171 af 16' maj 1934, Lov om foranstaltninger vedrørende aandssvage, § 5, tillader jeg mig at indstille til Bestyrelsen, at der gives Tilladelse til at Sagsøger 1 un-derkastes Salpingectomy duplex.
[...]*

Det drejer sig saaledes om en 18 aarig ung Pige, der er aandssvag i let Grad. Hun har opholdt sig paa herværende Anstalt siden Oktober 1944. I den tid, hun har været her, har hun udviklet sig til at blive flink til husligt Arbejde. Hun har altid været en sød og omgængelig Pige. Hun er dygtig til Haandarbejde. Man mener derfor, at man nu kan forsøge at anbringe hende i Plads i kontrolleret Familiepleje. Forinden bør hun dog ved Sterilisation sættes ude af Stand til at sætte Børn i Verden, da hun under friere For-

hold vil være stærkt udsat for at blive besvangret, da hun allerede her har udvist betydelig Interesse for de mandlige Alumner, og hun er ude af Stand til at opdrage eller forsørge Børn, ligesom der er en overordentlig stor Sandsynlighed for, at evt. Afkom vil blive underlødigt paa Grund af den svære arvelige Belastning i hendes Slægt.

Hun har indvilliget i at lade sig operere og er klar over Indgrebets Omfang og betydning.

Pt's Samtykke, Daabsattest, samt Udtalelse fra den af hoc beskikede Værge Fasteren Fru Person 3, Adresse, Vejle, vedlægges.

Operationen foreslaas udført af Overkirurg Person 4, Vejle Amts og Bys Sygehus, Vejle.

(sign) Person 5 Afdelingslæge.

Ovenstående Indstilling tiltrædes. (sign.) Person 6 Overlæge.

Bestyrelsen for Anstalt 1."

Skifteretten i Fredericia blev den 21. juli 1948 anmodet om at beskikke Sagsøger 1's faster Fru Person 3, Adresse, Vejle som værge for Sagsøger 1 (ekstrakten s. 908).

Den 30. juli 1948 blev der sendt et brev til Sagsøger 1's værge med orientering om indstillingen medsendt værgens erklæring til signering og returnering (ekstrakten s. 907).

Ligeledes fik Sagsøger 1 selv forelagt en erklæring af juli 1948 (ek-strakten s. 909).

Nævnet for foranstaltninger vedrørende åndsvage tiltrådte den 18. september 1948 indstillingen om, at Sagsøger 1 blev steriliseret. Næv-net anmodede i den forbindelse bestyrelsen om at indsende en indbe-retning til nævnet vedrørende Sagsøger 1 (ekstrakten s. 901).

Af Indberetning I af 24. april 1950 fremgår følgende (ekstrakten s. 891):

- " 1) Anmodning om Værgebeskikkelse 21/7 48 2) Værgebeskikkelse 23/7 48*
- 3) Pt's Udtalelse 22/7 48*
- 4) Værgens Udtalelse 5/8 48*
- 5) Overlægens Indstilling 21/7 1948*
- 6) Indstillingen til Bestyrelsen 10/8 48*
- 7) Nævnets Godkendelse 18/9 48*
- 8) Opereret: 30/9-48"*

Vedlagt indberetningen af 24. april 1950 er ”Skema til Brug ved Efterundersøgelse af lovmæssig steriliserede Personer (udarbejdet af Retslægeraadet)” (ekstrakten s. 892ff).

4.2 Sagsøger 2

4.2.1 Anbringelser

Sagsøger 2 er født den Dato 6 1930. Sagsøger 2 blev opdraget i hjemmet indtil forældrene blev separeret. Sagsøger 2 blev derefter anbragt på Børnehjem 2 den 7. marts 1940 (ekstrakten s. 495-496).

Sagsøger 2 blev intelligensundersøgt første gang den 2. september 1940 på Børnehjem 2, da Sagsøger 2 var 10 år gammel. Der fandtes ved undersøgelsen en intelligensalder på 6 år og en IQ på 59 (ekstrakten s. 77).

Af Sagsøger 2's journal fremgår herom bl.a. (ekstrakten s. 496):

” Hun er meget tungnem i Skolen, hun er urolig og har en Del Uvaner. Hun er Sexuelt interesseret. Hun kommer let i Kiv med de andre Børn, river og kradser. Hun er ret upaavirkelig af Formaninger. Barnet ser sundt og rask ud. Hun er livlig eller snarere urolig. Hun er venlig og tillidsfuld, ler og snakker op, men er lidt vanskelig at fastholde ved den foreliggende Opgave, svarer hurtigt uden at tænke sig om. Intelligensprøve Anstalt 1 III: Intelligensalder 6 Aar. Fødselsalder 10,1 Aar; Intelligens-kvotient: 59.

Hun kan læse Tal og de fleste Bogstaver, men hun kan ikke læse selv helt let tekst. Hun kan addere med Tallene indtil 10, idet hun tæller paa Fingrene, hun kan ikke subtrahere [sic], multiplicere eller dividere. Hun kan ikke skrive, kender ikke sin egen Fødselsdag.

Sagsøger 2 er aandssvag (debilitis mentis). Det maa tilraades, at hun inddrages under Aandssvageforsorg.”

Sagsøger 2 anbringes den 28. oktober 1940 i ventetidsforsorg (ekstrakten s. 496).

Den 25. november 1940 anbringes Sagsøger 2 på Anstalt 1 (ekstrakten s. 675).

Den 14. januar 1943 intelligensundersøges Sagsøger 2 igen. Der findes en IQ på 60. Af indstillingen til sterilisering af Sagsøger 2 af 18. juni 1950 fremgår om intelligensundersøgelsen af 13. januar 1943 følgende (ekstrakten s. 676):

” Beskrives stadig som vanskelig, hidsig og urolig, i klammeri med kammerater, næsvis overfor personale, griset med sit toilette og sin person, meget flygtig og lidet udholdende saavel i skolearbejde som til praktisk arbejde. Er trods sine kun 13 aar sexuellet interesseret og [ulæseligt] i at lære de mindre drenge sex.”

Sagsøger 2 intelligensundersøges igen den 15. februar 1947, hvor der blev fundet en intelligensalder på 8,4 år og en IQ på 52,5. Af Sagsøger 2's journal fremgår herom bl.a. (ekstrakten s. 501):

“Hun er villig og gør sig Umage, men gør meget barnligt Ind-tryk. Spredningen beg. i 7 Aars Prøverne og er udtalt fra 9 Aar, klarer fra 9 Aar kun enkelte verbale Prøver. Indprentningen me-get ringe, aandelige Selvarbejde ringe.”

Den. 27. april 1950 intelligensundersøges Sagsøger 2 påny. Der fandtes ved undersøgelsen en intelligensalder på 10 år og en IQ på 63. Af indstilling til sterilisering af Sagsøger 2 af 18. juni 1950 frem-går om intelligensundersøgelsen af 27. april 1950 bl.a. følgende (ek-strakten s. 676):

” Hendes almenkundskaber er meget smaa. Da hun intellectuelt har staaet paa samme niveau siden 1940 vil der næppe være mulighed for nogen yderligere intellectuel udvikling.”

Den 29. juli 1958 anbringes Sagsøger 2 på Anstalt 2

Af Sagsøger 2's journal fremgår af et notat af 28. juli 1958 om an-bringelsen på Anstalt 2 fremgår bl.a. (ekstrakten s. 509):

” 28/7-58. Pt. har gennem meget lang tid været meget vanskelig paa afdelingen, og det er afdelingslederens indtryk, at besværlighederne har været tiltagende. Pt. er hidsig, svarer ofte igen, har nemt ved at fare i hovedet paa sine omgivelser. Hendes energi er meget ringe, muligvis som følge af hendes interesse for det modsatte køn. Hun maa bestandig holdes øje med, ellers ser hun sit snit til at smutte væk med en eller anden dreng fra Mandshjem-met, og fra Mandshjemmet oplyses det, at pt. skla [sic] have staaet i forhold til en af drengene drefra [sic].

Den 22. ds. blev pt. meget opbragt efter at have faaet en tilrettevisning fra afdelingslederen, hun slog til hende, saa hun var ved at falde, hvorefter pt. blev flyttet til G. Her talte jeg med hende og hun var naturligvis næsten uskyldig, hun græd og var ked af det skete.

I betragtning af pts. vanskelige væsen og navnlig hendes stærke dragning mod det mandlige køn er det besluttet i samraad med Person 7. at anbringe hende paa Anstalt 2.”

Af et udateret ark fra Anstalt 2 fremgår bl.a. følgende (ekstrakten s. 617):

” Sagsøger 2, Anstalt 1. meget vanskelig på afd., besværlighederne tiltagende, doven, meget interesseret i mandlige medptt. slået afdelingslederen. i.q. 63.”

I 1955 intelligensundersøges Sagsøger 2 ifølge Sagsøger 2's journal igen, hvor der fandtes en IQ på 56 (ekstrakten s. 365).

Den 31. juli 1959 udskrives Sagsøger 2 fra Anstalt 2 til en plads i fa-miliepleje hos Gdr. Person 8 i Randers (ekstrakten s. 510).

Af journalnotat af 8. september 1959 fremgår bl.a. om Sagsøger 2's plads i familiepleje (ekstrakten s. 511):

” Indb.- Kort tid efter at Sagsøger 2. var tiltrådt pladsen, ringede Person 8 og fortalte, at Sagsøger 2. ikke kunne tjene 100 kr. om md. Hun ville gerne bede om, at Sagsøger 2. måtte nedgå til 50 kr. om md. Der kunne siges mange pæne ting om pigen, men hun er fuldstændig ukendt med at arbejde inde. På den anden side vil man heller ikke afskedige Sagsøger 2, men man vil synes, en løn på 100 kr. om md. Er rui-melig. Da jeg kommer ind på gårdspladsen, kommer Sagsøger 2, og hun giver sig straks til at græde. Hun synes, det er forfærdeligt, så langt væk hun er fra Anstalt 1 og fra alle de andre piger. Jeg lover, at hun 1. nov. skal komme sydpå. Sagsøger 2 er ellers udmærket tilfreds med at være hos Familie, men hun synes, her er for kedeligt. Person 9 fortæller, at Sagsøger 2 måske nok kan lære en hel del hus-ligt arbejde, men hun mener, der vil gå meget lang tid. Kun have-arbejdet er Sagsøger 2 god til, så Person 9 er indforstået med, at Sagsøger 2 flytter til 11 nov. Jeg vil foreslå, at vi, for de 3 mdr. Sagsøger 2 skal være i denne plads, yder en mdl. Plejeløn på 50 kr. Der er for mig ingen tvivl om, at Sagsøger 2 nok efterhånden skulle kunne blive en dygtig pige.”

Af journalnotat af 30. oktober 1959 fremgår om Sagsøger 2's familiepleje:

” 30/10 1959 Indb.- Da jeg i dag henter Sagsøger 2 fortæller Person 9, at Sagsøger 2 intet er værd arbejdsmæssigt, hun mener at have udvist stor tålmodighed med pigen, men hun kan intet lære.”

Den 30. oktober 1959 indkommer Sagsøger 2 på Anstalt 1, da der ikke kan skaffes en ny plads i kontrolleret fa-miliepleje til hende (ekstrakten s. 511).

Den 2. maj 1961 udskrives Sagsøger 2 i kontrolleret familiepleje hos Klinik i Aabenraa (ekstrakten s. 512).

Sagsøger 2 udskrives af åndssvageforsorgen den 28. juni 1962 (ekstrakten s. 517). Udskrivelsen af Sagsøger 2 skete i forbindelse med, at Sagsøger 2 fik tilladelse til at indgå ægteskab den 13. fe-bruar 1962 og indgik ægteskab den Dato 7 1962 (ekstrakten s. 516-517).

4.2.2 Isolation

Sagsøger 2 har i stævningen 15. juli 2024 oplyst, at hun under an-bringelsen på Anstalt 2 blev isoleret i det såkaldte ”betækningsrum” .

Det af sagsøgerne fremlagte og det af Social- og Boligministeriet ind-hentede materiale indeholder ingen oplysninger om isolation, magtan-vendelser m.v. under Sagsøger 2's anbringelse på hverken Anstalt 2 eller Anstalt 1.

4.2.3 Sterilisation

Sagsøger 2 blev steriliseret den Dato 1 1950.

Foruden en gennemgang af intelligensundersøgelserne af Sagsøger 2 fremgår af indstillingen til sterilisation af Sagsøger 2 af 18. juni 1950 bl.a. (ekstrakten s. 675-676):

” Lov 1934-

Han [Sagsøger 2's far] og hans nye hustru oplyser, at pt. under ferieophold er meget sex. interesseret og vanskelig at holde hjemme, samt at hun har gjort sig skyldig i rapseri.

April 47 overflyttes hun til Institution til oplæring i huslig gerning. [...] Naar hun kan komme af sted med det smaarapser hun baade penge og madvarer [...]. Er stadig meget sexuel inter-esseret. Efter hjemrejse fra en ferie blev hun natten over i Vejle, hvor hun tilbragte natten hos en hende ganske ukendt mandsper-son, hun traf paa gaden om aftenen.

Hun er endnu ikke egnet til at klare sig udenfor anstalt, men paa grund af hendes seksuelle aktivitet vil det være hensigtsmæssigt at faa foretaget sterilisation.

Med henblik herpaa foretaget en fornyet Intelligensundersøgelse a.m. Br. III. I.A. 10 aar og i.q. 63. [...] Hendes almenkundskaber er meget smaa. Da hun intellectuel har staaet paa samme niveau siden 1940 vil der næppe være mulighed for nogen yderligere intellectuel udvikling.

Efter en foretagen sterilisation vil man lade pt kunne faa mere frihed til ferierejse og lign. og – naar der er opnaaet lidt mere stabilitet adfærds- og karaktermæssigt – søge hende anbragt i en kontrolleret fm.pl.

[...]

Konklusion: det drejer sig om en 20-aarig pige, der er aa. i lettere grad. Hun vil ikke egne sig til at opdrage børn og vil ikke være i stand til at forsørge dem paa forsvarlig vis. Hun er uden seksuelle

hæmninger og vil let udsætte sig for at blive gravid. Man skal derfor tilraade at der bliver givet hende tilladelse til at faa foretaget sterilisationsop. Pt.s samtykke, daabsattest samt udt fra faderen som a.h besk værge vedl.

Operatør: Person 10 Vejle.

*18/6 50 [ulæselig signatur]
Person 6"*

5. UDDYBENDE ANBRINGENDER

5.1 Ingen krænkelser af EMRK artikel 3

Sagsøgerne har til støtte for deres krav på godtgørelse gjort gældende, at de blev udsat for massivt omsorgssvigt, isolation, tvangsmedicinering, vold og tvangssterilisering under deres anbringelser i åndssvageforsorgen i perioden 1943-1959 for så vidt angår Sagsøger 1 og i perioden fra 1940-1962 for så vidt angår Sagsøger 2.

5.1.1 Indgreb var lovmæssigt funderede og konkret begrundede

Sagsøgerne har til støtte for kravet på godtgørelse anført bl.a., at de blev steriliseret imod deres vilje. Sagsøger 1 har oplyst, at hun blev isoleret og fikseret under sit ophold på Anstalt 2.

Steriliseringen af sagsøgerne og isoleringen af Sagsøger 1 skete imidlertid i overensstemmelse med dagældende regler og praksis og var konkret begrundede.

Steriliseringen af Sagsøger 1 og Sagsøger 2 skete efter den dagældende lov nr. 171 af 16. maj 1934 om Foranstaltninger vedrørende åndssvage, og blev gennemført efter indstilling og med samtykke fra såvel sagsøgerne som sagsøgernes værge. Se afsnit 5.1.1.1. og 5.1.1.3. nedenfor.

Efter den på tidspunktet for steriliseringen af sagsøgerne gældende lov nr. 171 af 16. maj 1934 om Foranstaltninger vedrørende åndssvage kunne personer anbragt i åndssvageforsorgen steriliseres.

Efter lovens §§ 5 og 6 var betingelserne for sterilisation, at:

- i) Anstaltsledelsen indstillede til sterilisation, når o samfundsmæssige hensyn, såsom at pågældende på grund af åndssvaghed skønnedes ikke at være i stand til på forsvarlig måde at opdrage sine børn eller ved eget arbejde at forsøge dem eller når o sterilisation ville være gavnligt for den åndssvage selv for at undlade anbringelse eller muliggøre overgang fra anstalt til familiepleje eller udskrivning, fra familiepleje til udskrivning eller i øvrigt for at opnå højere grad af frihed
- ii) Der forelå en erklæring fra anstaltslægen evt. ledsaget af bekendte oplysninger om pågældende og den pågældendes fødselsattest

- iii) Udtalelse fra værgeren om, at den pågældende var klar over indgrebet og dets følger og samtykke fra værgeren om, at indgrebet gennemføres

Ligeledes skete isolationen af Sagsøger 1 efter dagældende praksis ligesom isolationen var konkret begrundet og dokumenteret. Se afsnit 5.1.1.2. nedenfor.

Sterilisationerne og isolationen af Sagsøger 1 fandt sted før EMRK trådte i kraft den 3. september 1953, jf. punkt 5.1.2 nedenfor. Allerede af denne grund kan indgrebene ikke være i strid med EMRK.

Selv hvis EMRK fandt anvendelse skal Social- og Boligministeriets an-svar efter EMD's praksis vurderes ud fra forholdene og standarderne på tidspunktet for sterilisationerne og isolationen i henholdsvis 1948, 1950 og 1951, jf. EMD's dom af 28. januar 2014 i sagen O'Keeffe mod Ir-land (35810/09), præmis 143.

Som følge af, at indgrebene ubestridt blev foretaget med hjemmel i lov og var konkret begrundede, var indgrebene ikke i strid med EMRK artikel 3. Der foreligger ingen praksis fra EMD om, at sterilisation foretaget i overensstemmelse med gældende lovgivning kan være i strid med EMRK.

5.1.1.1 Sterilisation af Sagsøger 1

Anstaltslægen indstillede 21. juli 1948 til sterilisation i henhold til lov nr. 171 af 16. maj 1934. Indstillingen er tiltrådt af overlægen.

Af indstillingen fremgår bl.a., at Sagsøger 1 vurderedes at være ”*aandsvag i let Grad*” og at være ”*ude af Stand til at opdrage eller forsørge Børn*” .

Indstillingen indeholder også en erklæring fra anstaltslægen med op-lysninger om Sagsøger 1, herunder en opregning af Sagsøger 1's intelligensundersøgelser, ligesom hendes dåbsattest var vedlagt indstillingen.

Nævnet for foranstaltninger vedrørende åndssvage tiltrådte indstillingen den 18. september 1948 (ekstrakten s. 901).

Af en indberetning fra bestyrelsen til nævnet fremgår bl.a., at der skete værgebeskikkelse den 23. juli 1948, at patienten udtalte sig den 22. juli 1948, og at værgeren udtalte sig den 5. august 1948 (ekstrakten s. 891). Der fremgår ligeledes kopi af anmodningen om beskikkelse af værge samt af de breve, der tilgik henholdsvis Sagsøger 1 og hendes værge.

Se nærmere om sagens faktum i afsnit 4.3.1. ovenfor samt ekstrakten s. 902ff.

Sagsøger 1 omtaler i artiklen ”Titel 1” i Hus Forbi af Dato 8 2019 og i afsnit 1 i Politikkers podcast ”Titel 2” af Dato 9 2023 (ekstrakten s. 946 og s. 1429), at hun ikke havde viden om sterilisationen; hun troede, at hun skulle have fjernet blindtarmen. I stedet skulle hun steriliseres efter samtykke fra hendes faster. Af Sagsøger 1's journal fremgår i modsætning hertil: ”*Hun har indvilliget i at lade sig operere og er klar over Indgrebets Omfang og betydning.*”

Sagsøger 1's udtalelser er fra henholdsvis 2019 og 2023, mens dokumentationen for sterilisationen er oprindelige optegnelser fra dengang indgrebet blev foretaget. Der er ikke grundlag for ikke at have tiltro til det i dokumenterne anførte. Der er således ikke af sagsøgerne anført forhold, der kan medføre en tilsidesættelse af dokumentationen i sagen. Dette navnlig henset til, at der er forløbet knap 80 år siden indgrebet blev foretaget.

Der henvises i den forbindelse til Københavns Byrets utrykte dom af 10. juli 2025 i sag BS-290/2024- KBH, hvor byretten i præmisserne har anført, at sagsøgernes forklaringer i sagens natur bar præg af den forløbne tid. I sagen havde anbringelserne ligesom i den foreliggende sag fundet sted mere end 50 år forud for sagens anlæg.

Der er således fremlagt dokumentation for, at sterilisationen af Sagsøger 1 foregik efter reglerne og at indgrebet opfyldte betingelserne i de dagældende regler. Der er udarbejdet og indgivet indstilling om sterilisation og der forelå ifølge indberetningen herom både udtalelse fra værgen og fra Sagsøger 1 selv. Der er ikke af sagsøgerne anført forhold, der kan medføre en tilsidesættelse af dokumentationen i sagen.

Dette navnlig henset til, at der er forløbet 50 år siden indgrebet blev foretaget.

5.1.1.2 Isolation af Sagsøger 1

Isolationen og fikseringen af Sagsøger 1 er både registreret og konkret begrundet i Sagsøger 1's journal, hvoraf det bl.a. fremgår, at hun ”*Blev isoleret på isolationsstue med bælte og remme, da hun var skrigende og urolig. Hun trænger sikkert til isolation, hun er meget urolig, adspret [sic], tankeløs og temmelig ligegyldig med sit arbejde. Dertil kommer, at hun har farlige veninder*” (se ekstrakten s. 707).

Opretholdelsen af isoleringen og fikseringen er også registreret og konkret begrundet i journalen, hvoraf fremgår, at Sagsøger 1 er ”*Stadig opstemt.*”, samt at hun ”*Opfører sig besynderligt. Gurgler f.eks. hals i mid-dagsmaden o.lign.*”. Dog løsnes den ene håndrem.

Der er ikke i øvrigt fundet dokumentation for isolering eller fiksering af Sagsøger 1.

Der er således dokumentation for, at isolationen af Sagsøger 1 skete efter dagældende praksis herfor, dvs. efter konkret og begrundet be-

slutning truffet af anstalten, og er på den baggrund ikke i strid med EMRK artikel 3 på tidspunktet for isoleringen af Sagsøger 1.

5.1.1.3 Sterilisation af Sagsøger 2

Indstillingen om sterilisation i henhold til lov nr. 171 af 16. maj 1934 af 18. juni 1950 fremgår af ekstrakten s. 675-676. Indstillingen er under-skrevet af to personer, som angiveligt er anstaltslægen og overlægen.

Af indstillingen fremgår, at ”*det drejer sig om en 20-aarig pige, der er aa. i lettere grad. Hun vil ikke egne sig til at opdrage børn og vil ikke være i stand til at forsørge dem paa forsvarlig vis.*”

Indstillingen indeholder også en erklæring med oplysninger om Sagsøger 2, herunder en opregning af Sagsøger 2's intelligensundersøgelser, ligesom hendes dåbsattest og udtalelsen fra hendes far var vedlagt indstillingen. Af indstillingen fremgår således, at ”*Pt.s samtykke, daabsattest samt udt fra faderen som a.h besk værge vedl.*”

Der er således fremlagt dokumentation for, at sterilisationen af Sagsøger 2 foregik efter reglerne og at indgrebet opfyldte betingelserne i de dagældende regler. Indstillingen er efter dens indhold vedlagt såvel samtykke fra Sagsøger 2 selv og hendes værge. Der er ikke af sagsøgerne anført forhold, der kan medføre en tilsidesættelse af dokumentationen i sagen. Dette navnlig henset til, at der er forløbet 75 år si-den indgrebet blev foretaget.

5.1.1.4 Baggrunden for og den løbende ændring af reglerne om sterilisation

Reglerne om sterilisation i Danmark har fra indførelsen i 1929 og frem til ophævelsen i 1967 løbende været genstand for overvejelser i udvalg. Oprindeligt var hensynene bag lovgivningen en begrænsning af visse arveanlæg og at forhindre, at personer, der blev vurderet ikke at være egnede til at være forældre, ikke fik børn, som de ikke kunne tage sig af hverken fysisk eller økonomisk. Undervejs ændrede den samfunds-mæssige opfattelse sig til i stigende grad at anse sterilisation uden ønske fra den pågældende for at være problematisk ud fra et etisk synspunkt og et indgreb i individets rettigheder, hvilket førte til ophævelsen af lovgivningen herom i 1967, hvilket var året efter p-pillens indtog i Danmark.

Ved lovændringen i 1967 blev reglerne om sterilisation i lov nr. 171 af 16. maj 1934 erstattet af reglerne i lov om sterilisation og kastration som vedtaget af folketinget den 26. maj 1967, hvorefter sterilisation kun kunne foretages efter samtykke fra den pågældende selv, med mindre sterilisation var nødvendig for at afværge fare for vedkommendes liv.

5.1.2 EMRK finder ikke anvendelse

Sagsøgerne har i overensstemmelse med det i sagen fremlagte materiale anført, at de blev steriliseret i henholdsvis 1948 og 1950. Sagsøger 1 har oplyst, at hun blev isoleret og fikseret i 1951.

EMRK trådte imidlertid først i kraft den 3. september 1953.

Medlemsstaterne er ansvarlige for handlinger og undladelser, der vedrører en af de i konventionen anerkendte rettigheder og friheder og fin-der sted efter tidspunktet for ikrafttræden af konventionen i forhold til den pågældende medlemsstat. En stat kan ikke ifalde ansvar for handlinger eller faktiske forhold, der har fundet sted, eller for situationer eller tilstande, der er ophørt med at eksistere, inden konventionen trådte i kraft i forhold til staten ligesom EMD ikke har kompetence til at behandle spørgsmål om forhold forud for konventionens ikrafttræden.

De af sagsøgerne påberåbte forhold, som er sket inden konventionens ikrafttræden i Danmark, har ikke en sådan tæt sammenhæng med selv-stændige forhold sket efter konventionens ikrafttræden, der kan føre til, at konventionen finder anvendelse på forholdene til trods for, at disse er sket forud for konventionens ikrafttræden. Det forhold, at sagsøgerne blev steriliseret og fikseret under deres anbringelse i åndssvage-forsorgen, som strakte sig fra forud for konventionens ikrafttræden til efter dens ikrafttræden, er ikke tilstrækkeligt til at statuere fortsat krænkelse efter fast praksis fra EMD.

EMRK finder derfor ikke anvendelse på sterilisationen af sagsøgerne og isolationen af Sagsøger 1, da forholdene fandt sted forud for EMRK's ikrafttræden den 3. september 1953 og da der er tale om enkeltstående hændelser.

Det er således alene anbringelsen af sagsøgerne i åndssvageforsorgen, der er omfattet af EMRK samt eventuelle enkeltstående, påviste forhold efter konventionens ikrafttræden, der er omfattet af EMRK.

Sagsøgerne har ikke oplyst om eller dokumenteret konkrete forhold, som har fundet sted efter den 3. september 1953, ligesom Social- og Bo-ligministeriet ikke har fundet dokumentation herfor i ministeriets undersøgelser. Sagsøgerne har heller ikke påvist en generel kultur eller behandling under anbringelsen i åndssvageforsorgen såsom eksempelvis systematisk isolering, tvangsmedicinering, omsorgssvigt, vold mv. under hele anbringelsesperioden, der kan føre til, at selve anbringelsen udgør en fortsat krænkelse af EMRK.

5.1.3 De øvrige forhold er ikke påvist (bevisbyrde)

De øvrige forhold, sagsøgerne har anført til støtte for deres krav på godtgørelse, herunder omsorgssvigt, tvangsmedicinering og vold samt isolering af Sagsøger 2 er ikke påvist eller dokumenteret.

Der henvises i den forbindelse til Københavns Byrets utrykte dom af 10. juli 2025 i sag BS-290/2024- KBH, hvor byretten i præmisserne har an-

ført, at sagsøgerne forklaringer i sagens natur bar præg af den forløbne tid. I sagen havde anbringelserne ligesom i den foreliggende sag fundet sted mere end 50 år forud for sagens anlæg.

Sagsøger 2 har i Artikel fra Avisen Danmark ”Titel 3” af Dato 10 2025 (ekstrakten s. 1442) oplyst, at hun husker årene i Anstalt 1 som forfærdelige. Af hendes journal fremgår imidlertid i forbindelse med, at hun er i familiepleje og får besøg fra Anstalt 1, at ” *Hun synes, det er forfærdeligt, så langt væk hun er fra Anstalt 1 og fra alle de andre piger. Jeg lover, at hun 1. nov. skal komme sydpå.*” (ekstrakten s. 511).

Det påhviler sagsøgerne at løfte bevisbyrden for, om der er sket en krænkelse af EMRK, og der foreligger ikke forhold der kan begrunde, at bevisbyrden vender.

5.1.4 Ikke påvist manglende tilsyn eller i øvrigt tilsidesættelse af statens ansvar

Særforsorgskontoret under det daværende Socialministerie havde på tidspunktet for sagsøgernes anbringelse tilsynet med pleje, behandling og undervisning af patienter og elever anbragt på særforsorgens institutioner. Det var ikke efter de regler, der gjaldt i perioden for sagsøgernes anbringelser under åndssvageforsorgen, konkrete krav til det tilsyn, som Socialministeriet skulle udføre med institutionerne under åndssvageforsorgen, som skete i henhold til instruks. Det forhold, at der ifølge udredningen ikke er fundet tilsynsinstrukser, er ikke ensbetydende med, at der ikke blev udført tilsyn og at tilsynsinstrukser ikke forelå. Der må i den forbindelse henses til, at der er tale om instrukser, der var gældende for mere end 80 år siden.

Den historiske udredning giver ikke bevismæssigt belæg for, at ministeriet har tilsidesat tilsynsforpligtelser eller positive forpligtelser konkret i forhold til sagsøgernes anbringelser. Tværtimod fremgår det af sagens materiale, at ministeriet har behandlet klager vedrørende forhold på Anstalt 1, at der blev ført tilsyn med plejeeleverne på Anstalt 1, samt at der blev reageret på klagesager.

Sagsøgerne har ikke anført forhold, der indikerer, at staten skulle have gjort sig skyldig i en uforsvarlig adfærd over for sagsøgerne, herunder at staten har siddet konkrete henvendelser eller lign. overhørig. Der er ikke i sagens materiale noget der indikerer, at Social- og Boligministeriet skulle have handlet ansvarspådragende over for sagsøgerne.

5.2 Kravene er forældede

Sagsøgernes krav er forældede både efter forældelsesloven af 1908's 5-årige almindelige forældelsesfrist og Danske Lov 5-14-4's 20-årige absolute forældelsesfrist. Forældelsesloven af 2007 finder som følge heraf ikke anvendelse på sagsøgernes krav.

Forholdene er ikke omfattet af forældelseslovens § 3, stk. 5, da forholdene set ud fra retstilstanden på det pågældende tidspunkt ikke var strafbare efter straffelovens kapitel 24-26 samt §§ 210 og 213 eller ikke er tilstrækkelig påvist, ligesom sagsøgerne ikke på tidspunktet for sterilisation og isolation var under 18 år.

Forældelsesreglerne er efter EMD's praksis i overensstemmelse med EMRK.

5.3 Ingen krænkelse af EMRK artikel 13

Om sagsøgernes rettigheder efter EMRK artikel 13 bemærkes, at den historiske udredning ikke havde til formål at undersøge potentielle, konkrete krænkelser af EMRK.

Social- og Boligministeriet har foretaget omfattende undersøgelser af de påståede krænkelser fremsat over for ministeriet, både i anledning af den udenretlige henvendelse fra Sagsøger 2 og i anledning af den af sagsøgerne indgivne stævning.

Der er således ikke tale om en fortsat processuel krænkelse af sagsøgerne fra anbringelsen og frem til statens undskyldning den 11. september 2023 (se ekstrakten s. 1435).

5.4 Øvrige forhold uden relevans for den foreliggende sag

Det bemærkes afslutningsvist, at det ikke er en del af den foreliggende sag, herunder sagsøgernes påstand, at tage stilling til baggrunden for en parlamentarisk vedtaget lov, ligesom det ikke er en del af den foreliggende sag at tage stilling til baggrunden for den i sin tid i praksis fastsatte grænse for IQ i henhold til anbringelse i åndssvageforsorgen.

Det er således uden betydning for den foreliggende sag, at den historiske udredning ifølge sagsøgerne kortlægger den daværende sterilisationspolitik som i høj grad var begrundet i eugeniske (racehygiejniske) hensyn, og at det fra 1929-1967 i Danmark var lovligt at tvangssterilisere personer, som havde fået diagnosen "åndssvag". Den af sagsøgerne fremlagte podcast knytter sig ligeledes til dette forhold og har derfor heller ikke betydning for sagens afgørelse..."

Parterne har under hovedforhandlingen nærmere redegjort for deres opfattelse af sagen.

Rettens begrundelse og resultat

Sagens hovedspørgsmål er, om Sagsøger 1 (herefter omtalt som Navn) og Sagsøger 2's menneskerettigheder er blev krænket under deres anbringelse under den tidligere Åndssvageforsorg.

Ad krænkelser i form af sterilisering

Det lægges efter de foreliggende oplysninger til grund, at Sagsøger 1 og Sagsøger 2 blev steriliseret ved operationer foretaget i henholdsvis 1948 og 1950, mens de var henholdsvis 18 og 20 år gamle og umyndige, og at dette skete, uden at de personligt havde givet samtykke hertil, og uden at det var nødvendigt af medicinske årsager. Retten finder på denne baggrund, at Sagsøger 1 og Sagsøger 2's menneskerettigheder herved er blevet krænket. Den omstændighed, at steriliseringen havde hjemmel i loven, at en konkret sagsbehandling fandt sted, og at værgerne havde givet samtykke, kan ikke føre til et andet resultat. EMRK finder som udgangspunkt ikke anvendelse på disse krænkelser, da operationerne fandt sted før den 3. september 1953, hvor EMRK trådte i kraft i Danmark, jf. nærmere herom nedenfor.

Ad krænkelser i form af frihedsberøvelse/isolation

Det lægges efter bevisførelsen til grund, at Sagsøger 1 blev frihedsberøvet, isoleret og fikseret på Anstalt 2 i november 1951 i flere dage, uden at dette var nødvendigt hverken af sikkerhedsmæssige eller medicinske grunde, og retten finder, at Sagsøger 1's menneskerettigheder herved er blevet krænket. Som overfor nævnt finder EMRK imidlertid som udgangspunkt ikke anvendelse på krænkelser, der er sket før den 3. september 1953, jf. nærmere herom nedenfor.

Sagsøger 2 var anbragt på Anstalt 1 fra november 1940 til juli 1958 og igen fra oktober 1959 til maj 1961. Sagsøger 2 har forklaret, at hun på et tidspunkt, mens hun var anbragt på den nævnte anstalt, blev låst inde i en celle, hvor hun opholdt sig i 8 dage som straf for, at hun var ”stukket af” sam-men med to andre piger. Retten finder forklaringen troværdig og lægger den til grund. Retten finder efter de foreliggende oplysninger, at frihedsberøvelsen og isolationen ikke var nødvendig hverken af sikkerhedsmæssige eller medicinske grunde, og retten finder derfor, at Sagsøger 2's menneskerettigheder er blevet krænket. Der foreligger imidlertid ikke oplysninger om, hvornår friheds-berøvelsen fandt sted, og det kan derfor ikke fastlægges, om den fandt sted før eller efter den 3. september 1953, hvor EMRK trådte i kraft i Danmark, jf. nær-mere herom nedenfor. Det kan heller ikke fastlægges, om frihedsberøvelsen fandt sted, før eller efter Sagsøger 2 fyldte 18 år, jf. nærmere herom ne-denfor.

Ad krænkelser i form af seksuelle overgreb

Retten finder det ikke bevist, at Sagsøger 1 har været udsat for seksuelle overgreb under anbringelsen på anstalter under Åndssvageforsorgen.

Sagsøger 2 har forklaret om en episode i et baderum på Anstalt 1, hvor hun følte sig udsat for et forsøg på et seksuelt overgreb fra en medarbejder, hvilket blev forhindret af en anden medarbejder. Retten kan efter bevisførelsen ikke lægge til grund, at der har været tale om et forsøg på et seksuelt overgreb, og retten finder det herefter ikke bevist, at Sagsøger 2 har været udsat for seksuelle overgreb under anbringelsen på anstalter under Åndssvage-forsorgen.

Ad krænkelser i form af vold

Efter bevisførelsen, herunder Sagsøger 2's forklaring, vidneforklaringerne og oplysningerne i den historiske udredning, må retten lægge til grund, at både Sagsøger 1 og Sagsøger 2 jævnligt er blevet udsat for vold under anbringelserne på Anstalt 1 og på Anstalt 2.

Retten lægger til grund, at Sagsøger 1 blev flyttet fra Anstalt 1 til Anstalt 2 i august 1951, at hun blev udskrevet fra Anstalt 2 i oktober 1952, og at hun efter dette tidspunkt ikke har opholdt sig på nogen af de nævnte anstalter. Den vold, som Sagsøger 1 er blevet udsat for på Anstalt 1 og på Anstalt 2, ligger således før den 3. september 1953, hvor EMRK trådte i kraft i Danmark, og EMRK finder derfor som udgangspunkt ikke anvendelse, jf. nærmere herom nedenfor.

Sagsøger 2 var anbragt på Anstalt 1 fra november 1940 og indtil, hun blev flyttet til Anstalt 2 i juli 1958. Hun blev udskrevet fra Anstalt 2 den 31. juli 1959. Efter en periode i familiepleje blev hun igen i oktober 1959 anbragt på Anstalt 1, hvilken anbringelse varede til maj 1961. Retten finder det efter bevisførelsen godtgjort, at Sagsøger 2 under anbringelserne, herunder særligt på Anstalt 1, jævnligt er blevet udsat for vold, både i perioden før og efter den 3. september 1953, hvor EMRK trådte i kraft, og indtil udskrivelsen fra Åndssvageforsorgen i 1962. Retten finder det godtgjort, at der har været tale om nedværdigende behandling og straf, og at artikel 3 i Menneskerettighedskonventionen er blevet overtrådt.

Ad spørgsmålene om samlet krænkelse og forældelse

Som følge af det ovenfor anførte lægger retten til grund, at alle krænkelser af Sagsøger 1 er sket før den 3. september 1953, hvor EMRK trådte i kraft i Danmark. Spørgsmålet om fortsatte og vedvarende krænkelser er derfor ikke relevant for så vidt angår Sagsøger 1, og sagsøgte frifindes for at have krænket Sagsøger 1's menneskerettigheder.

Krænkelserne af Sagsøger 2 er sket både før og efter den 3. september 1953, hvor EMRK trådte i kraft i Danmark, og retten må efter bevisførelsen og

en samlet bedømmelse af forholdene lægge til grund, at der har været tale om fortsatte og vedvarende krænkelser af Sagsøger 2, og at Sagsøger 2 som udgangspunkt har krav på godtgørelse herfor.

Sagsøger 2's krav er imidlertid som udgangspunkt forældet efter både den 5-årige forældelsesfrist i forældelsesloven af 1908 og efter den 20-årige forældelsesfrist i Danske Lov 5-14-4, med mindre at krænkelserne er omfattet af undtagelsesbestemmelsen i forældelseslovens § 3, stk. 5.

Sagsøger 2 fyldte 18 år den Dato 6 1948, og retten finder det efter bevisførelsen tilstrækkeligt godtgjort, at hun inden dette tidspunkt på Anstalt 1 er blevet udsat for vold, som er omfattet af straffelovens § 244. Sagsøger 2's krav på godtgørelse for vold i perioden fra november 1940 til den 11. juli 1948 er derfor ikke forældet.

Retten finder, at Sagsøger 2's krav på godtgørelse for steriliseringen, som fandt sted, efter Sagsøger 2 var fyldt 18 år, og kravet på godtgørelse for frihedsberøvelsen og isolationen, ikke er omfattet af undtagelsesbestemmelsen i forældelseslovens § 3, stk. 5, og denne del af kravet er derfor forældet. Det bemærkes, at Sagsøger 2 har bevisbyrden for, at frihedsberøvelsen og isolationen fandt sted, før hun fyldte 18 år, og denne bevisbyrde er ikke løftet. Retten finder efter en konkret vurdering af de foreliggende oplysninger om Sagsøger 2's forhold, at Sagsøger 2 har haft mulighed for at anlægge sagen, inden forældelse indtrådte, og retten anser det derfor for proportionalt at anse denne del af kravet for forældet.

Ad adgang til effektive retsmidler

På det foreliggende grundlag må retten lægge til grund, at Social- og Boligministeriet har foretaget en omfattende undersøgelse af de omhandlede krænkelser, og retten finder, at Social- og Boligministeriet har opfyldt sine forpligtelser efter artikel 13 i EMRK.

Fastsættelse af godtgørelse til Sagsøger 2

Godtgørelsen for krænkelser i form af vold begået mod Sagsøger 2 på Anstalt 1 i perioden fra november 1940 til juli 1948 fastsættes til 50.000 kr.

Ad sagens omkostninger

I forholdet mellem boet efter Sagsøger 1 og sagsøgte, Social- og Boligministeriet, skal retshjælpsforsikringen, subsidiært statskassen, betale 150.000 kr. inklusiv moms i sagsomkostninger til sagsøgte. Beløbet skal dække

sagsøgte udgifter til advokatbistand. Beløbet er fastsat efter sagens værdi, udfald og forløb over to retsdage. Social- og Boligministeriet er ikke moms-registreret.

I forholdet mellem Sagsøger 2 og Social- og Boligministeriet skal ingen af parterne betale sagsomkostninger til den anden part, da hver part for en del har tabt sagen og for en del har vundet sagen, jf. retsplejelovens § 313, stk. 1.

THI KENDES FOR RET:

Social- og Boligministeriet skal inden 14 dage til Sagsøger 2 betale 50.000 kr. med tillæg af rente i henhold til erstatnings-ansvarslovens § 16, stk. 2, fra sagens anlæg til betaling sker.

Ingen af disse parter skal betale sagsomkostninger til den anden part.

Social- og Boligministeriet frifindes for den af boet efter Sagsøger 1 ned-lagte påstand.

Boets retshjælpsforsikring, subsidiært statskassen, skal inden 14 dage betale 150.000 kr. i sagsomkostninger til Social- og Boligministeriet.

Publiceret til portalen d. 21-10-2025 kl. 13:00

Modtagere: Sagsøger 2, Advokat (H) Mads Krøger Pramming, Sagsøgte Social- og Boligministeriet, Advokat (H) Sune Fugleholm